

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА АВІАЦІЙНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Любов ПОМИТКІНА
«_____» _____ 2022 р.

**ДИПЛОМНА РОБОТА
(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)**

ЗДОБУВАЧА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»

**Тема: «КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ
ЮНАЦЬКОГО ВІКУ»**

Виконавець: студентка групи ПС-501БЗ Михайловська Маргарита
Анатоліївна

Керівник: кандидат психологічних наук, доц., доц. кафедри авіаційної
психології Подкопаєва Юлія Валеріївна

Нормоконтролер: завідувач лабораторії, викладач кафедри авіаційної
психології Гордієнко К.О.

КИЇВ – 2022
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лінгвістики та соціальних комунікацій
Кафедра авіаційної психології
Спеціальність 053 «Психологія»
Освітньо-професійна програма «Психологія»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач випускової кафедри

_____ Любов ПОМИТКІНА

«__» _____ 2021 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання дипломної роботи

Михайловської Маргарита Анатоліївни

1. Тема дипломної роботи: «Когнітивні аспекти креативності особистості юнацького віку», затверджена наказом ректора № 2624/ст від 30.11.2021 р.
2. Термін виконання роботи: з 03.01.2022 по 28.02.2022 р.
3. Вихідні дані до роботи: вибірка – студенти, 40 осіб; у дослідженні були використанні психодіагностичні методики такі як: «Структура інтелекту» Амтхауер; «Особистісна креативність» О.Є. Тунік; Опитувальник «Креативності» Джонсона; методи математичної обробки емпіричних даних: критерій Пірсона, кореляційний аналіз.
4. Зміст пояснювальної записки: дипломна робота складається з 2-х розділів. Перший розділ містить теоретичний аналіз когнітивних аспектів та креативності особистості юнацького віку; у другому розділі представлено емпіричне дослідження зв'язку когнітивних аспектів (мислення, уява, інтелект) з креативністю.
5. Перелік обов'язкового графічного (ілюстративного) матеріалу: 3 рисунка, 3 таблиці.

6. Календарний план – графік

№ з/пор.	Завдання	Термін виконання	Виконано
1.	Вибір теми та формулювання завдань	Листопад	12.11.21
2.	Тематичний добір та аналіз наукових праць	Листопад	
3.	Оформлення теоретичної частини	Листопад	
4.	Методологічне обґрунтування емпіричного дослідження	Грудень	
5.	Проведення емпіричного дослідження	Грудень	
6.	Аналіз та інтерпретація отриманих результатів	Грудень	
7.	Оформлення дипломної роботи відповідно до ДСТУ	Січень	
8.	Попередній захист дипломної роботи	Згідно графіку	04.02.22
9.	Виправлення зауважень, оформлення рецензії	Лютий	04.02.22
10.	Подання дипломної роботи нормоконтролеру та на підпис завідувачу кафедри	За день до захисту	14.02.22
11	Захист дипломної роботи	Згідно графіку	22.02.22

7. Дата видачі завдання: «__» листопада 2021 р.

Керівник дипломної роботи _____ Юлія Подкопаєва
(підпис керівника)

Завдання прийняв до виконання _____ Маргарита Михайловська
(підпис випускника)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до дипломної роботи «Когнітивні аспекти креативності особистості юнацького віку»: 56 сторінок, 41 використаних джерела, 13 додатків.

КРЕАТИВНІСТЬ, ІНТЕЛЕКТ, УВАГА, КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ, МИСЛЕННЯ, ТВОРЧІСТЬ, ПАМ'ЯТЬ, СХИЛЬНІТЬ ДО РИЗИКУ.

Об'єкт дослідження – креативність - як здатність особистості.

Предмет дослідження – когнітивні аспекти креативності особистості юнацького віку.

Мета дослідження - виявити особливості когнітивних аспектів креативності особистості юнацького віку.

У відповідності з метою, були поставлені наступні **завдання**:

1. Проаналізувати сучасні концепції й тенденції психологічного вивчення феномену креативності.
2. З'ясувати види, параметри креативності та етапи креативного процесу за допомогою обраних методик.
3. Знаходження зв'язків креативності з когнітивними аспектами.
4. Створення бази методичних рекомендацій.

Методи дослідження

теоретичні – аналіз, синтез, систематизація теоретичного матеріалу; емпіричні – метод тестування з використанням стандартизованих психодіагностичних методик; методи математичної обробки даних: критерій Пірсона, кореляційний аналіз, кількісний та якісний аналіз. Інтерпретаційні методи: структурний.

Практичне значення отриманих результатів. Матеріали дипломної роботи рекомендовано використовувати при виявленні когнітивних аспектів креативності у особистостей юнацького віку.

ЗМІСТ

Вступ.....	6
Розділ 1. Теоретичний аналіз проблеми когнітивних аспектів креативності особистості.....	9
1.1.Сутність поняття «креативність» в психології.....	9
1.2.Когнітивні аспекти креативності.....	21
1.3.Особливості когнітивного розвитку і креативності особистості юнацького віку.....	30
Висновок до розділу 1.....	36
Розділ 2. Емпіричне дослідження когнітивних аспектів креативності юнацького віку.....	39
2.1. Організація методів дослідження.....	39
2.2. Аналіз результатів.....	40
2.3. Взаємозв'язок.....	42
2.4.Методичні рекомендації щодо підвищення когнітивних аспектів креативності у студентів.....	46
Висновки до розділу 2.....	50
Список використаних джерел.....	56
Додатки.....	60

ВСТУП

Актуальність проблеми дослідження

В даний час все більше уваги приділяється проблемі креативності. Дана проблема настільки багатогранна, що складно назвати наукову галузь знань де б вона не зустрічалася. Звісно ж існує велика кількість наукових досліджень, які відкривають нові аспекти і сторони в проблематиці креативності особистості, але також є безліч не вивчених досі аспектів даної проблеми.

Актуальність даної проблеми можна пояснити протиріччям спричиненим запитом суспільства, що бажає бачити креативних людей майже у всіх професіях та наукових галузях, але немає сформованих основних даних, щодо концептуальних основ креативності, її складових, видів та типів, а також існує безліч підходів до визначення самого поняття «креативність». Проблематика розвитку творчої особистості обумовлена, з одного боку, соціально - економічною динамікою і потребами суспільства, необхідністю розробки інноваційних, нестандартних ідей, пошуку ефективних стратегій у розвитку всіх соціальних відносин, з іншого боку, процесами гуманізації освіти, де центром і цінністю є людина, її здібності і можливості реалізації в сучасному світі.

Сьогодні стає все більш очевидним, що сучасним і ефективним може бути тільки суспільство, засноване не просто на знаннях, але на інтелекті і творчості людей. Комп'ютери поступово беруть на себе значну частину розумової, але рутинної роботи, звільняючи час і інтелектуальну енергію людей для інноваційної діяльності та створення індивідуального продукту. При цьому, правда, виявляється, що люди самі не завжди готові для такого звільнення, вони виявляються недостатньо творчими для вирішення такого роду проблем. Звідси феномени «полювання за мізками», спроби розвинених країн переманювати до себе найбільш інтелектуальних і творчих людей з інших регіонів світу.

Проблема міграції, яка веде до гучних соціальних вибухів, є в своїй основі проблемою боротьби за людські ресурси, найцінніші з яких - інтелект і креативність. Тому не дарма у всьому світі на перший план виходить проблема розвитку обдарованості, яка стає предметом масштабних державних програм.

Після сім'ї саме середовище, у якому людина навчається грає головну роль у розвитку креативності або, як це часто буває, в її недостатньому розвитку.

Перш за все, у школі діти засвоюють знання, у них формуються когнітивні здібності. Школа часто культивує конвергентне мислення, навчаючи знаходити «правильні» відповіді на завдання, що формулюються вчителем. Іноді, правда, заохочується дивергентне мислення і учням дають завдання з нечітко визначеними умовами. Висловлюючись в термінах когнітивної психології, інформація часто передається дискретними порціями, акцент робиться на запам'ятовуванні і відтворенні.

У дорослих можливість творчості частково зумовлюється типом тієї професійної діяльності, якою займається людина. Лише у деяких фахівців середовище організоване таким чином, щоб максимізувати появу нових ідей.

Розвиток креативного потенціалу особистості - один з найважливіших джерел і показників процвітання суспільства. Розвиток здатності майбутнього фахівця до творчої діяльності є одним з головних вимог в сучасному підході до процесу навчання також і у вищій школі, що пов'язано в першу чергу із запитами суспільства. Сьогодні потрібні такі фахівці, які мають сформовані вміння самостійно оцінити специфіку конкретної ситуації, формулювати цілі роботи, її етапи, здатні приймати нові оригінальні рішення, а також володіють прийомами професійного виконання необхідних досліджень.

Необхідність і значимість розвитку креативності особистості зумовлені декількома факторами. По-перше, глобалізацією та інтенсифікацією життєвого простору, коли кардинальні зміни в соціокультурній та виробничій сферах вимагають високого рівня розвитку адаптаційних властивостей і креативності людини. По-друге, якісною характеристикою вищих досягнень в

науці, культурі, виробництві, які обумовлені, перш за все, високим рівнем творчого потенціалу їх авторів. По-третє, прискореним темпом оновлення наукового знання і активним впровадженням сучасних інформаційно-комунікативних технологій в повсякденне життя людей, що виводить в ранг пріоритетних проблему інтенсивного розвитку креативності особистості кожної людини.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ КОГНІТИВНИХ АСПЕКТІВ КРЕАТИВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Сутність поняття креативність в психології

Дослідження креативності мають багату традицію у вітчизняній психологічній науці, цю проблематику в своїх роботах вивчали такі вчені: Д.Б. Богоявленська, Т.О. Баришева, Ю.А. Жигалов, Л.Я. Дорфман, О.Є.Тунік; Я.О. Пономарьов, О.М. Разумнікова.

Однією із актуальних проблем у наш час є вивчення креативності з метою її діагностики та розвитку. Окрім інтересу авторів стосовно цього феномену на даний момент розширюється як трактовка самого поняття «креативність» так і проблематика аспектів вивчення даної теми.

Так, наприклад Н.Г. Алексєєв та І.Н. Семенов цікавилися роллю рефлексії в творчому мисленні. В.М. Русалов та Дж. Гілфорд розглядали проблеми співвідношення креативності та інтелекту. А.Ф.Осборна вивчала роль емоційного фактору в творчій діяльності. В.М. Дружинін, Ф. Баррон і Д. Ерк аналізували залежність креативності від особистісних характеристик.

Я.О. Пономарьов цікавився рівнем усвідомлення проявів креативності. З.В. Денисова, Л.А. Орбелі, О.К. Тихомирова розглядали джерела і умови розвитку креативності. А. Маслоу та Д.Б. Богоявленська цікавилися місцем креативності в структурі особистості.

Вперше використав поняття «креативність» в 1922 р Д. Сімпсон. Цим терміном він позначив здатність людини відмовлятися від стереотипних способів мислення.

Новий погляд на креативність з'явився, коли Арістотель висунув ідею, що натхнення породжується душею самої людини і послідовністю її розумових асоціацій, а не божественним втручанням.

У XVIII столітті виникли філософські суперечки про генія, зокрема, про витоки творчого генія. Таким чином, поступово формувалося уявлення про

креативність як про особливу форму геніальності, яка є відмінною від таланту і визначається генетичними факторами і факторами середовища. Надприродній аспект креативності поступово зник з наукового аналізу.

У XIX столітті все більше авторів підтримують уявлення, що геніальність ґрунтується на вагомому рівні оригінальності, який, в свою чергу, залежить від здатності встановлювати асоціації між ідеями [25].

Отже, були поставлені питання, які і до цього дня хвилюють дослідників. Що таке креативність? Як вона проявляється? Які властивості творчої особистості? Як вони функціонують?

До початку XX століття дослідженнями креативності займалися багато авторів і цілі наукові школи.

Наприклад, Едуард Тулуз досліджує видатних людей, таких як Еміль Золя і Анрі Пуанкаре. Він вивчає різні аспекти такі як сприйняття, пам'ять, мислення, та особистісні особливості психологічного функціонування цих людей для того, щоб, зокрема, з'ясувати, чи не пов'язана креативність з певною психологічною крихкістю.

Ґрунтуючись на ідеї, що креативність впливає з протиріч між свідомістю і несвідомими спонуканнями, Фрейд припустив, що художники і письменники творять для того, щоб висловити свої неусвідомлювані бажання (любов, владу і т.п.) засобами, прийнятними з точки зору культури, тобто через мистецтво або літературу [51].

А. Маслоу вважав, що завдяки самоактуалізації особистість проявляє інтегрованість і долає розщеплення. Завдяки епізодам самоактуалізації особистість стає більш відкритою суспільству, досконалою і спонтанною, гумористичною, трансцендентною і незалежною від нижчих потреб. Креативність є однією з важливих характеристик самоактуалізації. Маслоу розуміє креативність як якість, яка може бути застосована в будь-якій задачі життя. Згідно з ним креативність - якість, з народження властива всім, але яка втрачається більшістю під впливом середовища. А. Маслоу вважає, що

інтелектуальна обдарованість виступає в якості необхідної, але недостатньої умови для прояву креативності. [38].

Починаючи з 1980-х років розвивається багатофакторний підхід до креативності. Відповідно до цього підходу, креативність ґрунтується на особливому поєднанні індивідуальних факторів, таких як розумові здібності та особистісні риси, і середовищних факторів. Природа цих факторів і їх можливі взаємодії варіюються в залежності від запропонованої теорії. Крім того, навколишнє середовище є джерелом соціальних оцінок креативності. Щодо поєднання ресурсів Стернберг і Любарт дотримуються тієї точки зору, що креативність не є простою результуючою рівня розвитку кожного компонента креативності:

- окремі компоненти можуть мати порогові значення (як, наприклад, знання); якщо рівень компонента опускається нижче порога, то творчість неможлива;

- між компонентами може існувати часткова компенсація: один сильний компонент (наприклад, мотивація) може врівноважити слабкість іншого компонента (наприклад, рівня знань);

- компонент завжди діє в присутності інших компонентів, що може призводити до взаємодії між ними. Наприклад, високі рівні інтелекту і мотивації можуть взаємно посилювати їх вплив на креативність.

Як зазначає Л.Я. Дорфман нещодавно Фельдман, Чіксентміхай і Гарднер розробили системний підхід до креативності. Перша система, *індивід*, забезпечує вилучення інформації з певної області і її перетворення або розробку за рахунок когнітивних процесів, особистісних рис і мотивації. Друга система, *поле*, складається з ряду людей, контролюючих дану область або які впливають на неї; вони оцінюють і відбирають нові ідеї. Третя система, *область*, складається з культурних знань, які включають творчі продукти і можуть передаватися від людини до людини. Система «індивід» піддається впливам з боку поля і області і може викликати зміни в цих двох системах [17].

У 1980-х і 1990-х роках питання про зв'язок креативності з конативними змінними продовжує привертати увагу фахівців із соціальної психології креативності.

Л.Я. Дорфман та Г.В. Ковальова виокремлюють (умовно) чотири галузі дослідження креативних особистостей. Першу галузь складають дослідження їх рис і мотивів. Другу - дослідження «Я» у його зв'язку з креативністю. Третю галузь становлять праці з креативності у контексті самоактуалізації. Четверта галузь досліджень креативності особистості межує з психіатрією і має справу з психопатологічними чи близькими до патології феноменами [15].

Систематизацію різних поглядів щодо визначень креативності спробував дати Л.Я.Дорфман. Ось як розуміється креативність різними авторами:

- здатність до творчості;
- інтелектуальна творчість;
- щось нове, оригінальне;
- віддалені асоціації;
- реструктурування цілісної системи;
- незвичайне кодування інформації;
- дивергентне мислення;
- результат (або відсутність) внутрішньоособистісних конфліктів;
- вихід за рамки вже наявних знань;
- нетрадиційне мислення, що дозволяє швидко розв'язати проблемну ситуацію, і т. д. [16].

Баришева під креативністю розуміє особистісні особливості творчо обдарованої людини, пов'язані зі створенням нею нових матеріальних і ідеальних продуктів. Креативність - системне (багаторівневе, багатовимірне) психічне утворення, яке не тільки включає інтелектуальний потенціал, але й пов'язано з мотивацією, емоціями, рівнем естетичного розвитку, екзистенційними, комунікативними параметрами, компетентністю і т. д. [7].

Т. А. Баришева і Ю. А. Жигалов запровадили теоретичну модель структури креативності як системного (багаторівневого і багатовимірного) психічного утворення. На їхню думку креативність включає сім симптомокомплексів:

мотиваційний,
емоційний,
інтелектуальний,
естетичний,
екзистенціальний,
комунікативний,
компетентнісний.

Кожен з цих симптомокомплексів є підсистемою креативності і включає ряд психологічних параметрів (субелементів) [6].

Креативність по Торренсу (від лат. creatio - творення) - це чутливість до задач, дефіциту і прогалин знань, прагнення до об'єднання різнопланової інформації; креативність виявляє пов'язані з дисгармонією елементи проблеми, шукає їх вирішення, висуває припущення і гіпотези про можливість рішень; перевіряє і спростовує ці гіпотези, видозмінює їх, перевіряє ще раз, остаточно доводить результат. На думку П.Торренса, креативність включає в себе підвищену чутливість до проблем, до дефіциту або суперечливості знань, дії за визначенням цих проблем, по пошуку їх рішень на основі висунення гіпотез, по перевірці та змін гіпотез, по формулюванню результату рішення [58].

Психологія креативності - складна область досліджень. Протягом довгого часу до творчості ставилися як до чогось таємничого та містичного. Знадобилася тривала розробка цієї проблематики в рамках різних підходів, щоб прийти до тих уявлень і моделей, які представлені в психологічній літературі.

Поняття креативності розширюється до нескінченності і внаслідок цього розмивається. Тому, кажучи про креативність, слід хоча б позначати, про яку

креативності йдеться: креативність як здібність або креативність як особливість особистості.

Дискусійними залишаються питання про те, чи є креативність стороною, компонентом розумової обдарованості (як і інших видів обдарованості) або ж її слід розглядати як самостійний, особливий вид обдарованості. Існує і точка зору, що власне обдарованість - це і є креативність.

Отже, креативність визначається більшістю дослідників як творчі можливості (здібності) людини, які можуть проявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість в цілому або її окремі сторони, продукти діяльності, процес їх створення.

Узагальнивши найбільш розповсюджені визначення креативності, найбільш загальноновизнаним можна назвати наступне, у нашій роботі ми будемо опиратися саме на нього:

Креативність - це здатність творити, здатність до творчих актів, які ведуть до нового бачення ситуації; здатність створювати продукт, який володіє новизною і при цьому відповідає контексту, в якому він знаходиться. З іншого боку, творчий продукт не може бути просто новим. Він повинен бути ще і адаптивним тобто відповідати різним обмеженням, що накладаються ситуацією, в якій знаходиться людина .

Види креативності. П. Торренс виділяє *наївну* креативність, притаманну дітям в силу відсутності у них досвіду, який би переважав над ними, і *культурну* креативність, суть якої в подоланні досвіду, в свідомому прагненні піти від стереотипів буденної свідомості, від шаблонів здорового сенсу [57].

Т.А. Баришева виділяє *комунікативну* креативність, під якою розуміють прояв креативності при співпраці з іншими людьми в процесі творчої діяльності, здатність мотивувати творчість інших і здатність акумулювати творчий досвід інших [7].

О.Я. Пономарьов розділяє креативність на два види: креативність таланту і креативність самоактуалізації. Він пише, що остання поширена набагато ширше і має більш тісний зв'язок з особистістю, проявляючись у

повсякденному житті не лише в великих і очевидних продуктах творчості, а й численними іншими способами, наприклад в своєрідному почутті гумору, схильності що-небудь робити творчо. Він виділяє в креативності людей які самоактуалізуються два рівня - первинний і вторинний. Первинний рівень - це мимовільна креативність, пов'язана з осяянням, натхненням, піковими переживаннями. Вторинний рівень - довільний, пов'язаний з важкою працею, тривалим навчанням, прагненням до досконалості. Креативність, при якій задіяні обидва типи процесів в правильній послідовності Маслоу називає «інтегрованою креативністю». Завдяки інтегрованій креативності з'являються великі твори мистецтва, філософії, науки [42].

Вікові особливості розвитку креативності. Довгий час дослідники намагалися виявити якісні і кількісні зміни в онтогенезі розвитку творчих здібностей. Було поставлено питання про існування загальної для всіх людей динаміки розвитку креативності. Дослідження показують, що в ході розвитку змінюються стадії росту і стадії тимчасового зниження креативності. Існують три точки зору на розвиток креативності в онтогенезі.

Згідно з першою відбувається поступове безперервне зростання креативності з віком. Друга точка зору: в міру набуття знань креативність дитини знижується. На думку В.С. Юркевич діти до 6 років проявляють високу творчу активність, проте до 11 років вона знижується, але при цьому змінюється її якісний характер. Питання набувають структуру гіпотез, звужується їх змістовна широта, але з'являються нові питання, які мають особистісний сенс. З 15 років помітно зростають відмінності в проявах творчої активності [55].

Вчені, які дотримуються третьої точки зору, відстоюють уявлення про коливальний характер розвитку креативності. Торренс був першим, хто зацікавився цим питанням. Він виявив три періоди зниження креативності у дітей. Перший припадає на 5 років, другий - на 9-10 років, а третій - на 13 років. У підлітковому і юнацькому віці (від 13 до 20 років) на основі «первинної» креативності формується «спеціалізована» креативність: здатність до

творчості, пов'язана з певною сферою людської діяльності як її «зворотня сторона», додаток і альтернатива. На цьому етапі юнак або дівчина визначають для себе «ідеальний зразок» творця, якого прагнуть наслідувати (аж до ототожнення). Друга фаза закінчується запереченням власної наслідувальної продукції і негативним ставленням до колишнього «ідеалу». Індивід або затримується на фазі наслідування назавжди, або переходить до оригінальної творчості.

Хоча продуктивність творчої праці в дорослому віці частково залежить від сфери діяльності, зібрані А.Р. Агабабяном та Н.Д. Арутюняном дані показують відсутність подібної залежності для якості творчої продукції позитивна сторона вікових змін полягає в тому, що, згідно з результатами досліджень, такі процеси, як визначення проблеми, вибір стратегії, кодування, селективне порівняння і комбінування з віком стають більш ефективними. Також з віком розвивається і діалектичне мислення. Ця форма мислення полягає в постановці проблеми у вигляді тези і антитези, що дозволяє сформулювати узгоджене рішення [1].

Як вказує В.М. Аганіс'ян багато інтелектуальних процесів піддані негативному впливу віку. Дослідження показують, що старіння впливає на розумову гнучкість (здатність працювати з ситуаціями нового типу), дивергентне мислення і селективну увагу. Однак це зниження може бути мінімальним і до деякої міри є артефактом, породженим методикою дослідження [3].

За даними Ільїна, в діапазоні від 25-30 до 41-50 років креативність виражена практично однаково з невеликим підйомом у віковій групі 31 - 40 років [25].

Фактори, які впливають на розвиток креативності. На думку Д.Б. Богоявленської, в прояві креативності, а точніше - дивергентного мислення, що є основою креативності, роль генетичного фактору на відміну від ролі середовища невелика [8].

Н.В. Хазратова зазначає, що середовище грає ключову роль як у розвитку творчих здібностей, так і в різноманітності форм творчої діяльності.

На макрорівні суспільство і культура, в яких живе людина, також мають вагомий вплив на креативність, не тільки полегшуючи або ускладнюючи доступ до ресурсів, а й задаючи норми допустимої творчої поведінки. Міжкультурні відмінності бувають іноді настільки великі, що показують культурну відносність самого поняття креативності. Нарешті, в кожному історичному епоху на кількість і якість творчої продукції серйозно впливає середовище [52].

Стосовно зв'язку креативності з емоціями, перш за все, рушійною силою творчості може стати бажання втілити в художній формі особистий досвід переживання емоцій. Відповідно до гіпотези Фрейда, художні та літературні роботи дозволяють їх авторам висловлювати такі емоції, як любов, ненависть, горе. Крім того, емоції можуть приводити індивіда в особливий психічний стан, що сприяє творчості [51].

О.Я. Пономарьов у своїй книзі зазначає, що Айзен була першою, хто систематично досліджувала роль емоцій у творчості. Згідно з її гіпотезою, тільки позитивні емоційні стани сприяють творчій продуктивності, чого не можна сказати про негативні або нейтральні стани. Перший процес полягає у впливі позитивних емоцій на увагу людини; вони підсилюють увагу, звернену на матеріал, що дозволяє досліджуваному вийти за межі існуючих структур і помітити нові властивості об'єктів, які зазвичай ігноруються. Позитивна емоція, таким чином, полегшує сприйняття різних сторін і властивостей об'єктів, які є у завданні, що призводить до відкриття можливих численних комбінацій елементів. Айзен підкріплює цю інтерпретацію фізіологічними даними. Позитивні емоції впливають на креативність завдяки секреції допаміну. Викид цього нейромедіатора, супроводжує переживання позитивних емоцій, полегшує розподіл уваги і вибір різних підходів до проблеми. Другий процес пов'язує підвищення креативності під впливом позитивних емоцій або настроїв з полегшенням доступу позитивного

матеріалу, що зберігається в пам'яті. На думку Айзен, у «нормальної» людини кількість позитивних ідей в пам'яті більше, ніж кількість негативних. Таким чином, радісна людина має доступ до більшого обсягу когнітивного матеріалу, що утворює складний когнітивний контекст. Це впливає на інтерпретацію і організацію стимулів і полегшує креативні реакції [43].

Креативні здібності та креативна особистість. Гілфорд розглядав креативність (дивергентне мислення) як загальну творчу здібність [11].

В даний час більшість дослідників за допомогою тесту Торренса вимірюють чотири показники креативності: швидкість, гнучкість, оригінальність і розробленість [58].

В якості критеріїв креативності М.А. Холодна розглядає наступний комплекс властивостей інтелектуальної діяльності:

- 1) швидкість (кількість ідей, що виникають в одиницю часу);
- 2) оригінальність (здатність виробляти «рідкісні» ідеї, що відрізняються від загально прийнятих, типових відповідей);
- 3) сприйнятливість (чутливість до незвичайних деталей, суперечностей і невизначеності, а також готовність гнучко і швидко перемикається з однієї ідеї на іншу);
- 4) метафоричність (готовність працювати в фантастичному, «неможливому» контексті, схильність використовувати символічні, асоціативні засоби для вираження своїх думок, а також уміння в простому бачити складне і, навпаки, в складному - просте) [53].

О.Є. Тунік виділяє наступні критерії креативності:

- чутливість до проблеми;
- здатність до синтезу;
- здатність до виділення подібності та відмінності;
- здатність до відтворення відсутніх деталей;
- здатність до прогнозування;
- дивергентне мислення [50].

Я.О. Пономарьов стверджував, що до повноцінної творчої діяльності здатна лише людина, яка володіє розвиненим внутрішнім планом дій [45]. Проаналізувавши психологічну літературу, можна виділити такі креативні здібності :

«Зіркість» в пошуку проблем. Т.Любарт відзначає, що творчі особистості мають деякі особливості сприйняття. Привабливість до невизначених, асиметричних, складних об'єктів, які креативи своєю уявою призводять до вищого і більш гармонійного порядку [36].

Здатність до перетворень. Т.А. Баришева і Ю.А. Жигалов відзначають, що процес творчості включає дві протилежні різноспрямовані тенденції - руйнування сталих моделей і процес створення нових моделей. Дезадаптація відбувається тоді, коли процес «застряє» на стадії руйнування» [6].

Здатність до прогнозування. На думку Е. П. Торренса, здатність до прогнозування, передбачення (антиципації) є одним з основних ознак творчої обдарованості і проявляється вже в дитинстві [58].

Почуття комічного. В.Т. Іванова вказує, що почуття гумору пов'язане з такими якостями, як інтуїція, діалектичність, метафоричність, парадоксальність мислення, що проявляються в несподіваних порівняннях, віддалених асоціаціях, реконструкції стереотипних моделей, здатність бачити суперечності, імпровізаційність, амбівалентність почуттів, здатність до децентрації і емпатії [24].

Е.Торренс вважає, що високо креативні досліджувані відрізняються упевненістю в собі, почуттям гумору, підвищеною увагою до свого «Я». Вони краще переносять стан невизначеності і здатні відстоювати свою думку при нестачі інформації [58].

Т.А. Баришева виділяє наступні типи креативних особистостей:

- *гармонізована* - рівнозначна вираженість всіх включених нею характеристик в симптомокомплекс: мотивації, емоцій, інтелекту, естетичних, комунікативних, екзистенціальних, компетентності;

- *дегармонізована (акцентована)* - з акцентом на якій-небудь одній або декількох характеристиках;

- *деформована* - виділення однієї або двох характеристик при слабкій виразності всіх інших [7].

Діагностика креативності. Задача діагностики креативності, маючи велике теоретичне і практичне значення, залишається до кінця не вирішеною. І.М. Киштимова зазначає, що відомі методи діагностики піддаються науковій критиці в роботах Д. Б. Богоявленської, М.А. Холодної, Р. Стернберга і ін. Викликають сумніви :

1) уявлення про креативність як дивергентне мислення, на основі якого розробляються принципи побудови діагностичних методик;

2) ототожнення креативності з оригінальністю (основним критерієм оцінки рівня креативності є унікальність відповідей);

3) позасистемний поелементний аналіз продуктів творчої діяльності;

4) низькі кореляції тестових оцінок з об'єктивними творчими досягненнями [30;31].

На думку Т.А. Баришевої труднощі тестування креативності виникають через неможливість пристосувати відомі фізичні одиниці для вимірювання креативності, кількісна оцінка її проявів проводиться за допомогою гіпотетичних показників. Виміру піддаються тільки емпірично встановлені ознаки об'єкта. Тому крізь призму вимірювального підходу креативність бачиться як атрибут мислення, продукту чи особистості [7].

О.Є. Тунік зазначає, що для діагностики креативності широко використовуються тести Гілфорда, Торренса, тест мовно мисленевої креативності (РМК, або RAT, Мідника). На думку В.М. Дружиніна, перші два тести мають недоліки в зв'язку з тим, що інструкція з установкою на оригінальність активізує не креативність, а інтелект, та й сам підхід до оцінки креативності через оцінку оригінальності викликає сумнів [50].

Дискусійними залишаються питання про те, чи є креативність стороною, компонентам розумової обдарованості (як і інших видів обдарованості) або ж

її слід розглядати як самостійний, особливий вид обдарованості. Існує і точка зору, що власне обдарованість - це і є креативність.

1.2 Когнітивні аспекти креативності

Основною лінією досліджень когнітивних аспектів креативності є, перш за все, вивчення відносин мислення і інтелекту, з одного боку, і креативності, з іншого. Дослідження відносин креативності та інших когнітивних процесів зустрічаються значно рідше.

Креативність і мислення. Розвиток когнітивного підходу до дослідження творчості і креативності людини багато в чому визначається результатами досліджень його пізнавальних процесів. Найбільш важливим з них є мислення. У багатьох роботах представників когнітивного підходу проблематика творчого мислення досліджується в рамках вивчення активності суб'єкта на метапізнавальному рівні. Креативність також зв'язується зі здатністю людини мислити діалектично, розглядаючи об'єкт або проблемну ситуацію з різних сторін з урахуванням їх внутрішніх протиріч і конфліктів.

На перших етапах вивчення креативності її ототожнювали з дивергентним мисленням, а сам підхід такого вивчення назвали психометричним. Гілфорд зазначає, що дивергентне мислення пов'язане з породженням великої кількості рішень на основі як однозначних даних так і, за припущенням, а також є підставою для творчості. Конвергентне мислення пов'язане з пошуком єдиного правильного рішення вирішення певної задачі при наявності багатьох умов. Автор ототожнив здатність до конвергентного мислення з інтелектом, що вимірюється тестами.

Дж. Гілфорд із співробітниками гіпотетично виділили 16 інтелектуальних здібностей, що характеризують креативність, серед них:

✓ *семантична гнучкість* (здатність виявити основну властивість об'єкта і запропонувати новий спосіб його використання),

- ✓ *образна адаптивна гнучкість* (здатність змінити форму стимулу таким чином, щоб побачити в ньому нові ознаки і можливості його використання),
- ✓ *семантична спонтанна гнучкість* (здатність продукувати різноманітні ідеї в нерегламентованій ситуації),
- ✓ *оригінальність* (здатність продукувати віддалені асоціації, незвичайні відповіді),
- ✓ *допитливість* (чутливість до проблем в навколишньому світі),
- ✓ *здатність до розробки гіпотези*,
- ✓ *«іррелевантність»* (логічна незалежність реакції від стимулу),
- ✓ *фантастичність* (повна відірваність відповіді від реальності при наявності логічного зв'язку між стимулом і реакцією).

Гілфорд об'єднав ці здібності під загальною назвою дивергентного мислення, яке проявляється тоді, коли проблема ще тільки має бути виявлена, сформульована і коли не існує заздалегідь запропонованого способу розв'язання (на відміну від конвергентного мислення, що орієнтується на відоме рішення проблеми). Пізніше вчений зупинився на шести параметрах креативності:

- здатність до виявлення і постановки проблем;
- «швидкість думки» (кількість ідей, що виникають в одиницю часу);
- оригінальність (здатність виробляти ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих поглядів, відповідати на подразники нестандартно);
- гнучкість - здатність продукувати різноманітні ідеї;
- здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі;
- здатність вирішувати проблеми – здатність до аналізу і синтезу.

Гілфорд розглядав креативність (дивергентне мислення) як загальну творчу здатність [11].

Т.А. Баришева і Ю.А. Жигалов надають дивергентності ширше значення, ніж Дж. Гілфорд. Вони пишуть, що «дивергентність, поліфонічність, багатофакторність - креативна якість всіх когнітивних процесів (а не тільки мислення), «які беруть участь» в творчих процесах. Вони зазначають, що в креативність крім дивергентності входять здатності до інтуїції, до перетворення, до прогнозування, та асоціативність [6].

Починаючи з 1950-х років, Торренс також зацікавився тестами креативності. Грунтуючись на гілфордських тестах дивергентного мислення, він зі своїми колегами реалізував дослідницьку програму, присвячену вивченню психометричних властивостей цих тестів, а також ефективності їх застосування для дітей і дорослих, прогностичної валідності і впливу особливостей інструкції на одержувані результати. Результатом цих досліджень стали тести креативного мислення Торренса. Вагомим внеском у розвиток уявлень про креативність, була запропонована Торренсом «теорія інтелектуального порогу» яка заснована на експериментальних даних. З точки зору Торренса, креативність це процес прояву чутливості до проблеми, дефіциту знань, їх дисгармонії, визначення цих проблем, пошуку їх вирішення, перевірки і повторної перевірки гіпотез [57;58].

Т.А. Баришева та Ю.А. Жигалов розглядають креативність як потенціал, внутрішній ресурс людини, що виявляється в здатності до конструктивного, нестандартного мислення та поведінки, а також усвідомлення та розвитку свого досвіду. Таке розуміння найближче нам в зв'язку з тим, що воно охоплює як когнітивні, так і особистісно-поведінкові параметри креативності, і відображає сутність креативності як ресурсу особистісного розвитку, що дає можливість розглядати цей феномен в контексті професійної діяльності та професійного розвитку особистості. На думку вчених креативність функціонує як єдина цілісна система. Розвиток креативності обумовлений як соціальними (макро, мезо, мікро), специфічними об'єктивними факторами (тип, вид, сфера творчості), так і

особливостями індивідуальної структури креативності, зокрема взаємодією свідомих (рефлексивних) і несвідомих (інтуїтивних) процесів [6].

Л.Я. Дорфман зазначає, що когнітивний аспект креативності передбачає реалізацію креативних властивостей на поведінковому рівні: вироблення відповідних поведінкових автоматизмів, способів дій. Вони виробляються за рахунок наслідуючого навчання: наслідування деяких дій, повторення і закріплення їх. Тому мікросередовище, сприяючи формуванню креативності на поведінковому рівні, повинно вміщувати взірці креативної поведінки і відповідні способи їх подачі. Важливо, проте, щоб подібні взірці тільки були присутні в мікросередовищі, а не нав'язувались [15].

Також Л.Я. Дорфман вказує, що точки зору когнітивного підходу, в основі творчості лежать процеси переробки інформації і знання в області, до якої належить задача яку потрібно вирішити. Важливі для творчого акту інтелектуальні здібності допомагають виконувати наступні функції:

- Розпізнавати, визначати і перевизначати проблему або задачу. Важливу роль в креативності відіграє здатність розпізнавати і формулювати проблему. Важливо виявити прогалину в наявних знаннях, побачити необхідність отримання нового результату або недоліки відомих процедур. Ряд вчених встановили зв'язок між умінням правильно поставити питання, коли виникає проблема, і креативністю .

- Витягати з оточення, пов'язану з проблемою, інформацію (селективне кодування). Уміння вибірково витягувати з зовнішніх умов ту інформацію, яка пов'язана з проблемою. Часто креативна людина бачить те, чого не помічають всі інші.

- Встановлювати паралелі між різними предметними областями, корисні для вирішення проблеми (аналогії, метафори, селективні порівняння). Селективне порівняння - це здатність бачити подібність між різними предметними областями, що допомагає вирішити проблему. Таким чином, креативність ґрунтується на «принципі кореляції», ключовому механізмі мислення на основі аналогій і метафор. Цей механізм дозволяє

виявити зв'язок між двома одиницями мислення і використовувати креативність в іншому контексті .

- Перегрупувати елементи інформації таким чином, що в нових поєднаннях вони призводять до виникнення нових ідей (селективне комбінування). Йдеться про здатність підсумувати два елементи інформації, що призводить до виникнення нової ідеї .

- Оцінювати власний прогрес на шляху вирішення проблеми. Ще одна здібність, яка вважається важливою для креативності, - це здатність оцінювати ідеї і розділяти ті, які потрібно розробляти, і ті, від яких можна відмовитися [16;17].

- Породжувати безліч рішень (дивергентне мислення). Дивергентне мислення - це процес, який дозволяє рухатися від пункту відправлення різними шляхами для пошуку безлічі ідей або реакцій. Згідно Гілфорду, здатність до дивергентного мислення має важливе значення для творчості. Завдяки дивергентному мисленню можна породжувати велику кількість різних ідей, воно сприяє виникненню безлічі можливостей і напрямків пошуку; ймовірність знайти нову і корисну ідею істотно збільшується. Бажано знайти безліч ідей, перш ніж з них буде обрана якась одна [11].

- Відходити від початкової ідеї, щоб почати пошук нових шляхів(гнучкість). Під гнучкістю ми розуміємо здатність розглядати один і той же предмет або одну і ту ж ідею під різними кутами зору, чутливість до змін і здатність відходити від початкової ідеї для дослідження нових шляхів. На думку багатьох авторів, гнучкість є одним з аспектів креативності, тому що вона відображає мобільність мислення і готовність переходити на різні рівні аналізу. Таким чином, гнучкість може бути однією з індивідуальних когнітивних характеристик, яка сприяє креативності. Виходячи з цього, Гілфорд запропонував розрізняти дві форми гнучкості, які по - різному впливають на креативність. *Спонтанна гнучкість* (аспект дивергентного мислення) допомагає породжувати різноманітні ідеї, а *адаптивна гнучкість*

(яку він називає здатністю до трансформацій) - це здатність змінювати підхід до проблеми або ракурс її розгляду [11].

Гіпотеза про зв'язок між креативністю та гнучкістю перевірялася в численних дослідженнях. Так, в одному дослідженні Т. Любарт вивчав розвиток креативності, а також адаптованої і спонтанної гнучкості у 96 дітей у віці 8-9 років, 9-10 років і 10-11 років (третій, четвертий і п'ятий класи). Завдання на знаходження нових способів використання картонної коробки дозволило оцінити рівень дивергентного творчого мислення (в показниках швидкості та оригінальності) і рівень спонтанної гнучкості. Адаптивна гнучкість оцінювалася за допомогою завдання на продукування категорій, коли треба було кілька разів згрупувати 15 ідей з різних підстав. Бал по гнучкості показував, скільки разів досліджуваний міг продукувати нові категорії. Результати свідчать, що кількісні показники гнучкості (адаптивної і спонтанної) і креативності утворюють однакову U-подібну криву з локальним зниженням у віці 9-10 років. [36].

Розведення творчості і високого рівня розвитку інтелекту концептуально у вітчизняній психології зустрічається лише у Я.О. Пономарьова, який ототожнює творчість з інтуїцією і протиставляє його раціональному процесу. Творчий продукт, згідно Пономарьову, - результат включення інтуїції. Це пояснюється тим, що сам творчий процес є розвитком внутрішнього плану дій шляхом складної взаємодії усвідомлюваних і інтуїтивних компонентів прийняття рішення [42;43].

Пам'ять і креативність. Для того щоб успішно скористатися своєю пам'яттю, людина повинна виконати три речі: засвоїти якусь інформацію, зберегти її і в разі необхідності відтворити. Ми засвоюємо і запам'ятовуємо не просто окремі елементи інформації; ми конструємо систему знань, яка допомагає нам отримувати, зберігати і використовувати великий запас відомостей. Крім того, пам'ять - це активний процес; накопичені знання безперервно змінюються, перевіряються і змінюються нашим мислячим мозком; тому властивості пам'яті виявити не так легко.

Проблема зв'язку пам'яті і креативності на сьогоднішній день недостатньо прояснена. По-перше, існує деяка невідповідність позицій щодо не тільки зв'язків пам'яті, але і особливостей креативності або творчості. По-друге, пам'ять часто неявно (наприклад, у зв'язку з базами знань) присутня в дослідженнях різних аспектів креативності, наприклад обдарованості і творчого виконання завдання, однак при цьому не є спеціальним предметом дослідження. Тому можна припустити існування взаємин особливостей пам'яті і креативності, проте їх специфіка залишається втраченою або неясною.

На думку О.Є. Тунік, креативність може виявлятися тільки при певному рівні знань (минулий досвід). Знання дозволяють орієнтуватися в різних ситуаціях і не винаходити повторно вже існуюче. Знання допомагають також враховувати і використовувати випадково помічену інформацію; крім того, знання сприяють хорошему розумінню окремих аспектів завдання і допомагають зосереджувати мислення на нових сторонах інформації [50].

Уява і креативність. В.М. Дружинін зазначає, що ще одним когнітивним компонентом в структурі креативності є уява, що є стержневим психологічним утворенням, серцевиною творчого процесу, особливо характерною для дитячого віку. Уява об'єднує всі пізнавальні процеси, раціональне і емоційне бачення явищ життя, вона інтегрує візуально-образне сприйняття реальності з відтворенням і трансформацією її в пам'яті, створенням нової перетвореної моделі цієї реальності. Уява необхідна для творчого процесу у всіх видах діяльності і на всіх етапах творчості. Серед видів уяви, що визначаються сучасними дослідниками, називають відтворюючу і творчу [18].

У психології вважається, що за допомогою уяви

- а) будується образ засобів і кінцевого результату діяльності; це створює можливість уявити результат праці до його початку;
- б) створюється програма поведінки в невизначеній проблемній ситуації;
- в) продукуються образи, які замінюють діяльність;

г) створюються образи, відповідні опису об'єкта ;

д) видозмінюється призначення ряду предметів, що характерно для маленьких дітей: поєднання столу і поставленого на нього стільця - це танк, коробка - це будиночок для ляльки і т. д.

Цінність уяви полягає в тому, що вона дозволяє прийняти рішення при відсутності необхідної повноти знань, необхідних для виконання поставлених завдань. Уява дозволяє "перестрибнути" через якісь етапи мислення і все-таки уявити собі кінцевий результат. Однак в цьому ж полягає і слабкість подібного вирішення проблеми. Уява - психічний процес, що полягає в створенні нових образів (уявлень) шляхом переробки матеріалу сприйняття і уявлень, отриманих в попередньому досвіді [19].

Поняття "уява" близьке за змістом поняттям творче мислення і креативність. Часто ці поняття використовують як синоніми, розуміючи під творчим (креативним) мисленням здатність бачити речі в новому світлі і знаходити незвичайні рішення проблемних завдань.

Уява, як і інші психічні процеси, є функцією кори великих півкуль. Іноді вважають, що уява залежить від роботи тільки правої півкулі. Це пояснюється тим, що права півкуля обробляє інформацію цілісно, а ліва півкуля дробить інформацію, обробляє її по частинах. Серед людей творчих, мислячих нестандартно багато тих, у кого домінує права півкуля. Однак для повноцінної роботи уяви необхідна діяльність обох півкуль.

Виникаючі в мозку образи регулюють периферичні процеси в організмі, можуть змінювати їх функціонування. З усіх психічних процесів уява найбільше пов'язана з органічними процесами і може впливати на них.

У житті уява потрібна людині для наступних цілей:

- 1) представляти дійсність в образах;
- 2) регулювати емоційні стани;
- 3) вивчати світ в сукупності з іншими пізнавальними процесами;
- 4) формувати внутрішній план дій;
- 5) планувати і програмувати діяльність [5].

Проблема, за твердженням де Боно, полягає в тому, що якщо ми розглядаємо елементи лише як частину чогось спільного, нам важко скласти їх якимось новим, оригінальним способом [9].

Увага і креативність І.М. Киштимова. пов'язує творчість з процесами уваги. Відповідно до її концепції, для творчих людей характерно розширене поле уваги (розфокусована увага). А розфокусовна увага відповідає такому стану свідомості, коли в ній активується лише невелике число уявлень [30].

Т. Любарт, К. Муширу, С. Торджман окрім когнітивних виділяють конативні та біологічні аспекти креативності.

Конативні компоненти, під якими розуміються кращі і / або звичні способи поведінки. Вони поділяються на три категорії:

(I) особистісні риси

(II) когнітивні стилі

(III) мотивація

(I) Особистісні риси - це патерни поведінки, стійкі в часі і мало змінюються в просторі. Були виділені певні особистісні риси, які мають важливе значення для креативності. Можна назвати шість рис, які і з теоретичної точки зору, і за даними емпіричних досліджень утворюють значущі зв'язки з креативністю:

1. Наполегливість.

2. Толерантність до невизначеності.

3. Відкритість новому досвіду.

4. Індивідуалізм.

5. Схильність до ризику.

6. Психотизм. Чим більше у даного індивіда показник психотизма, тим більше у нього ризик розвитку психотичних порушень - таких, як шизофренія. Багато досліджень показують, що психотизм пов'язаний з креативністю .

(II) Когнітивні стилі описуються як бажані людиною способи здійснення розумових операцій.

Тільки в другій половині 1970-х років стали з'являтися гіпотези про зв'язки креативності з певними когнітивними стилями. Ці зв'язки можуть бути двох типів. З одного боку, вони можуть бути якісними: на відміну від особистісних рис і інтелекту, когнітивні стилі пророкують не рівень креативності, а її характер. Креативні стилі пов'язані з тим, як творчі люди породжують ідеї; в цьому випадку говорять про стилі креативності. З іншого боку, зв'язок між когнітивними стилями і креативністю може бути і кількісний; в цьому випадку когнітивні стилі пророкують рівень креативності індивіда .

(III) Нарешті, мотивація визначається як сукупність фізіологічних і психологічних процесів, відповідальних за ініціацію, підтримання та припинення поведінки .

Говорячи про креативність, часто розрізняють два типи мотивації - внутрішню і зовнішню. Під внутрішньою мотивацією розуміють збудники, або внутрішні бажання, які задовільняються в результаті виконання завдання. При зовнішній мотивації ми приділяємо увагу не стільки проблемі, скільки винагороді, яку зможемо отримати ззовні після вирішення проблеми. Творчий потенціал людини можуть посилити очікування зовнішньої винагороди.

1.3 Особливості когнітивного розвитку і креативності особистості пізнього юнацького(студентського) віку

Психологічна характеристика студентства як періоду пізньої юності або ранньої дорослості. Час навчання у вузі збігається з другим періодом юності або першим періодом зрілості, який відрізняється складністю становлення особистісних рис, - процес, проаналізований в роботах таких вчених, як Б.Г. Ананьєв, А.В. Дмитрієв, І.С. Кон, В.Т. Литовський, З.Ф. Есарева і ін.

Студентський період життя людини припадає переважно на період пізньої юності або ранньої дорослості, який характеризується оволодінням

усім різноманіттям соціальних ролей дорослої людини, отриманням права вибору, набуття певної юридичної та економічної відповідальності, можливості включення в усі види соціальної активності (аж до державного рівня), здобуттям вищої освіти та опануванням професією. Головними сферами життєдіяльності студентів є професійне навчання, особистісне зростання та самоствердження, розвиток інтелектуального потенціалу, духовне збагачення, моральне, естетичне і фізичне самовдосконалення [41].

Найбільш повна, з точки зору психології, періодизація Бромлей, яка представлена у книзі Карвасарського спирається на аналіз змін психологічних і соціальних характеристик, зміну способів орієнтації, поведінки та комунікації у зовнішньому середовищі. Людське життя в цій періодизації розглядається як сукупність п'яти циклів: утробного, дитинства, юності, дорослості і старіння. Кожен із циклів складається з ряду стадій. Перший цикл складається з 4 стадій до моменту народження (зиготи, ембріона, плода, з моменту народження). Другий цикл - дитинство - складається з трьох стадій: дитинство, дошкільне дитинство і раннє шкільне дитинство і охоплює 11-13 років життя. Цикл юності складається з двох стадій: стадії статевого дозрівання, або підліткового віку (11-13-15 років) і пізньої юності (16-21). Цикл дорослості складається з чотирьох стадій: рання дорослість (21-25 років); середня дорослість (26-40 років); пізня дорослість (41-55 років), передпенсійний вік (56-65 років). Цикл старіння складається з 3 стадій: відсторонення від справ (66-70 років), старість (71-90 років); дряхлість - після 90 років. Необхідно враховувати при цьому, що швидкість вікового розвитку, дозрівання і старіння характеризується дуже великою індивідуальною варіативністю [29].

Б.Г. Ананьєв стверджував, що у процесі індивідуального розвитку аналітична діяльність великих півкуль головного мозку прогресує, ніяк не припиняючись і не згортаючись відповідно до формування складних систем його синтетичної діяльності. Мало того, саме синтетична діяльність забезпечує нібито розширене відтворення потоків інформації, її

впорядкування, відбір і організацію постійної взаємодії всіх каналів зв'язку з навколишнім середовищем [4].

У студентські роки молода людина набуває не лише зрілості соматичної, статевої та психофізіологічної. Вона повинна досягнути зрілості також і як особистість, хоча індивідуальні відмінності в особистісному розвитку дуже помітні. Зрілість – це вища психологічна інстанція організації та управління своєю поведінкою [40].

Л.Г. Подоляк вказує, що у цей час відбувається активне формування індивідуального стилю діяльності. Провідну роль у пізнавальній діяльності починає відігравати абстрактне мислення, формується узагальнена картина світу, встановлюються глибинні взаємозв'язки між різними сферами реальності, яка вивчається [41].

На думку Р. Павелкіна разом із розквітом психічних функцій цьому віку притаманна нестійкість особистісних структур. Образи власного «Я» є складними й неоднозначними, серед них: реальне «Я» (яким бачить себе студент у цей момент), динамічне «Я» (яким намагається бути), ідеальне «Я» (яким повинен бути на підставі засвоєних моральних принципів) і низка інших уявних, нерідко фантастичних власних образів. Для студентського віку характерним є активізація самопізнання і подальшого формування самооцінки [40].

В.Д. Губін характеризує період юності наступними рисами:

1. В юності у молодій людині виникає проблема вибору життєвих цінностей, коли особистість прагне сформувати внутрішню позицію стосовно себе, стосовно інших людей, а також до моральних цінностей.

2. Це сенситивний період для емпатії: в юності загострюються здібності до відчуття станів інших, здатності переживати емоційно ці стани як свої.

3. Одночасно загострюється потреба у відокремленні, прагнення відгородити свій унікальний світ від вторгнення інших людей з метою укріплення почуття особистості, щоб зберегти свою індивідуальність, реалізувати свої потреби на визнання.

4. У цілому це період розвиненої рефлексії, що дає можливість для тонкого відчуття власних переживань і одночасно — співвіднесення інтимного з нормативним.

5. Юності притаманне прагнення до самовизначення у професійному і суспільному плані [14].

Суперечливості та кризи віку. На думку Л.Г. Подоляк студентському віку притаманна кризова насиченість. Вікова криза характеризується різкими й суттєвими психологічними зрушеннями та змінами особистості, розвиток набуває бурхливого стрімкого характеру [41].

І.В. Шаповаленко зазначає, що у студентські роки розрізняють нормативну кризу, яка переборюється в період адаптації до навчання у ВНЗ. Проте ця криза може набувати зтяжнього характеру: труднощі не вирішуються, а відкладаються на потім через небажання їх розв'язувати [54].

На думку Л.Ф. Обухової суперечливість між «Я-реальне» і «Я-ідеальне» студента може призвести до внутрішньої невпевненості в собі та супроводжуватися зовнішньою агресивністю або почуттям, що оточуючі не розуміють тебе. У цілому це період розвиненої рефлексії, що дає можливість для тонкого відчуття власних переживань і одночасно — співвіднесення інтимного з нормативним [39].

Л. Д. Столяренко. виділяє психологічні особливості пізньої юності (18-25 років) - зрілості в розумовому, моральному відношенні: пік інтелектуальних можливостей; стабілізація характеру; переконаність, сформований світогляд; почуття нового; сміливість, рішучість; здатність до захоплення; оптимізм; самостійність; пряmolінійність; критичність і самокритичність; самооцінка суперечлива, що викликає внутрішню невпевненість, що супроводжується різкістю і розбещеністю; скептичне, критичне, іронічне ставлення до викладачів і режиму навчального закладу; зберігаються максималізм і критичність, негативне ставлення до думки старших; неприйняття лицемірства, грубості, прагнення впливати на інших; прийняття відповідальних рішень: вибір і оволодіння професією, вибір стилю

і свого місця в житті; вибір супутника життя, створення своєї сім'ї, активність в сексуальній сфері; формування професійного мислення, самоствердження у професійній і соціальній сфері, боротьба за своє «місце під сонцем»; оволодіння набором соціальних ролей дорослої людини, початок «економічної активності» [48].

Креативність в студентстві. О.М. Гредінарова вказує, що вивчення розвитку творчої особистості в юності дозволяє визначити мотиваційні довготривалі установки, які характеризують спрямованість особистості на створення творчого продукту. В період юності мотиваційна сфера особистості перебудовується таким чином, що домінуючу позицію в її структурі займають схильності. Схильності визначають як спрямованість на конкретну діяльність, як потребу в будь-якому виді діяльності, як професійну спрямованість особистості. До специфічних особливостей схильностей можна віднести наступні: спонукання до діяльності, яке завжди співпадає зі змістом цієї діяльності; при умові вибору адекватної її діяльності схильності трансформуються в інтереси; при відсутності діяльності, що відповідає схильностям, з'являється незадоволеність своєю діяльністю [13].

Аналізуючи особливості психічного розвитку в період юності, В.М. Дружинін зазначає, що на даному віковому етапі формується «спеціалізована» креативність: здатність до творчості, пов'язана з певною сферою людської діяльності, як її «зворотна» сторона, доповнення та альтернатива. Юнак визначає для себе «ідеальний зразок» творця, якого він прагне наслідувати аж до ототожнення себе із ним. Друга фаза закінчується запереченням власної наслідувальної продукції і негативним ставленням до колишнього ідеалу. Індивід або затримується на фазі наслідування назавжди, або переходить до оригінальної творчості [20].

Таким чином, значимість періоду юності для розвитку креативності не викликає сумніву, оскільки на даному етапі онтогенезу ця характеристика суб'єкта з потенційної особистісної якості може перейти на рівень реальної психологічної особливості, що показує необхідність керованого педагогічного

впливу як в умовах освітнього процесу, так і в культурно-дозвільній діяльності.

Когнітивний розвиток особистості пізнього юнацького віку. Багато дослідників вважають, що на цей вік припадає один з головних сентизивних періодів розвитку дорослої людини. Порівняно з іншими віковими періодами в роки юності і молодості відзначається найвища швидкість оперативної пам'яті і переключення уваги, а також рішення вербально-логічних задач.

Переважне значення в пізнавальній діяльності починає набувати абстрактне мислення, формується узагальнена картина світу, встановлюються глибинні взаємозв'язки між різними областями досліджуваної реальності.

Характерний рівень когнітивного розвитку в юності - формально-логічне, формально-операціональне мислення. Це абстрактне, теоретичне, гіпотетико-дедуктивне мислення, непов'язане з конкретними умовами зовнішнього середовища, існуючими в даний момент.

Одним з важливих новоутворень інтелектуальної сфери в юнацькому віці стає розвиток теоретичного мислення [39].

Найвищого рівня розвитку досягають інтелектуальні здібності, особливо дивергентність. Юність - креативна пора, про що свідчать оригінальні ідеї, орієнтація на продуктивний інтелектуальний досвід.

У цей період зростає концентрація уваги, обсяг пам'яті, збільшується так звана логізація навчального (пізнаваного) матеріалу та проявляється пізнавальне вміння самостійно розбиратися в складних питаннях [54].

В цей період відбувається і вдосконалення пам'яті. Поряд з цим активізується мимовільне запам'ятовування, у юнацтва (студентства) спостерігається широке застосування раціональних прийомів довільного запам'ятовування матеріалу.

Отже, для пам'яті пізнього юнацького віку характерні наступні особливості:

- зростання ролі управління мнемічною поведінкою;

- наявність внутрішніх опосередкованих форм запам'ятовування;
- вербалізація мнемічних процесів;
- логічна природа;
- збільшення швидкості і об'єму пам'яті;
- довільний характер мнемічної діяльності;
- прогностична спрямованість мнемічної системи;
- саморегулюючі форми запам'ятовування [23].

Студентський вік характеризується досягненням найвищих, "пікових" результатів, які базуються на всіх попередніх процесах біологічного, психологічного, соціального розвитку .

Висновки до розділу 1

Досить довго креативність розглядалася тільки як когнітивний фактор, і її вивчення проводилося за допомогою тестів інтелекту або за допомогою методу «проблемних завдань». В історичній хронології змінювалися уявлення щодо визначення поняття «креативність», в нашій роботі ми опираємося на таке визначення креативності: креативність - це здатність створювати продукт, який володіє новизною і при цьому відповідає контексту, в якому він знаходиться. З іншого боку, творчий продукт не може бути просто новим. Він повинен бути ще і адаптивним тобто відповідати різним обмеженням, що накладаються ситуацією, в якій знаходиться людина. Також змінювалися уявлення щодо критеріїв креативності (швидкість, оригінальність, метафоричність) та видів (велика та мала креативність, наївна, культурна, комунікативна, історична, особистісна, інтегрована, когнітивна та особистісна, потенційна, актуальна) та рівнів. Також вчені досягли згоди у висновку, що існують як сенситивні періоди для розвитку креативності так і періоди спадів. Характеристики креативної особистості: самостійність суджень, впевненість в собі, здатність знаходити привабливість в труднощах, естетична орієнтація і здатність ризикувати. Такі риси особистості, як самовпевненість, сміливість, свобода, визнання винятковості свого «я», не

тільки властиві творчим людям, а й підвищують ймовірність реалізації їх творчого потенціалу.

В літературі аналізують різні аспекти креативності. Вчені досі не прийшли до однієї загальної думки щодо зв'язку коефіцієнту інтелекту та креативності, а також впливу когнітивних процесів на креативність. Дослідження та відкриття стосовно даної тематики є на разі важливими та актуальними як для психології творчості, так і для психологічної науки загалом. Зв'язок креативності та мислення розглядається з поняттями «конвергентне» та «дивергентне» мислення, вважають, що креативним особистостям притаманне вміння продукувати безліч різних ідей стосовно даної проблеми, також для креативності важливе значення мають аналіз та синтез інформації, вміння правильно виділити проблемну галузь, намітити шлях дослідження або розробки даної проблеми, вміння правильно поставити питання.

Проблема зв'язку пам'яті і креативності на сьогоднішній день недостатньо прояснена. З одного боку минулий досвід (знання, що зберігаються в пам'яті) заважає виникненню інсайту, який можна розуміти як творче осяяння. На противагу зв'язують особливості пам'яті (в термінах асоціативних явищ) і креативності в контексті творчості. Згідно цієї позиції індивідуальні відмінності в креативності пов'язані з характером розподілу асоціацій: більш віддалені асоціації характеризують більш креативних суб'єктів в порівнянні з менш креативними. Уява є результатом креативного мислення людини. В уяві креативність проявляється як нестандартність створюваних образів. Здатність креативності виявляється практично у всіх психічних процесах людини, в її почуттях і спілкуванні. До факторів, які визначають творчі здібності відносяться вроджені задатки, діяльність людини, особливості навколишнього середовища, умови навчання і виховання, що впливають на розвиток у людини особливостей психічних процесів і якостей особистості. Креативність може характеризувати особистість в цілому, окремі її сторони, продукти діяльності або процес їх створення.

Студентський вік характеризується досягненням найвищих, "пікових" результатів, які базуються на всіх попередніх процесах біологічного, психологічного, соціального розвитку. Вчені зазначають, що саме цей вік є сенситивним для креативності. Також в цей період відбувається формування спеціалізованої креативності, яка дозволяє спрямувати свої здібності в конкретну область .

РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ КОГНІТИВНИХ АСПЕКТІВ КРЕАТИВНОСТІ ЮНАЦЬКОГО ВІКУ

2.1. Організація методів дослідження

На підготовчому етапі було проаналізовано теоретичні джерела з обраної теми, розроблено програму проведення дослідження, сформульовано проблему, мету, гіпотезу, визначено об'єкт та предмет дослідження.

Проблемою дослідження постало питання про наявність зв'язків між когнітивними аспектами та креативністю особистості юнацького віку.

Після аналізу теоретичних джерел з обраної теми, нами було визначено об'єкт та предмет дослідження.

Далі нами було сформульовано гіпотезу дослідження.

Гіпотеза дослідження - ми припускаємо, що існує прямий значущий зв'язок когнітивних процесів (пам'яті, мислення, уяви) та креативності особистості юнацького віку.

Згідно з визначеним об'єктом та предметом, було обрано три методики, а саме методику структури інтелекту Амтхауера, методику особистісної креативності О.Тунік та опитувальник креативності Джонсона в модифікації О.Тунік. Аналіз отриманих даних представлено у відповідному параграфі.

На етапі збору інформації, виходячи з поставлених завдань, нами було сформовано вибірку учасників дослідження.

На етапі обробки отриманих даних результати дослідження було підраховано та відповідним чином систематизовано для подальшої роботи за допомогою програми SPSS. Окремі таблиці числових даних було оформлено за допомогою програми Word та подано у відповідному розділі для більшої наочності отриманих результатів.

На етапі аналізу було здійснено кількісний (описові статистики, кореляційний аналіз) та якісний аналізи. Вибір методу кількісного аналізу залежав від поставленої мети дослідження та специфіки вибірки.

Інтерпретація результатів дослідження здійснювалася за допомогою структурного інтерпретаційного методу.

Після проведення дослідження спираючись на попередній аналіз наукових джерел, було сформульовано висновки та рекомендації щодо застосування напрацьованого теоретичного та емпіричного матеріалу у практичній діяльності психолога. В ході проведення психологічного дослідження ми керувались загальними методологічними принципами, а саме принципом детермінізму, системності та об'єктивності.

Одним із завдань дослідницької частини роботи було визначити особливості когнітивних властивостей особистості старшого юнацького віку та креативності. Щоб обґрунтовано сформулювати висновки дослідження - необхідно забезпечити репрезентативність вибірки і статистичну достовірність результатів.

У дослідженні брали участь студенти 4 курсів різних спеціальностей (психологи, перекладачі, інженери та факультет туризму).

2.2. Аналіз результатів

Аналіз результатів за методикою структури інтелекту Амтхауера

З метою узагальнення зібраних даних за методикою структури інтелекту Амтхауера (подано у додатку таблиці 1) було проаналізовано результати описових статистик (табл.3.1).

Отримані дані середнього та медіани за показниками «абстрактне мислення» (18,5 і 17,5 відповідно), «короткочасна пам'ять» (15,8 і 16 відповідно) серед учасників дослідження виявилися найвищими. Мода, що відображає значення, яке найбільш часто зустрічається у вибірці дорівнює 16 та 15. Враховуючи це, робимо висновок про високий загальний рівень абстрактного мислення, логічного умовиводу та короткочасної пам'яті у респондентів.

**Аналіз результатів за методикою особистісної креативності
О.Є.Тунік**

З метою узагальнення зібраних даних за методикою особистісної креативності О.Є.Тунік (подано у додатку таблиця 2) було проаналізовано результати описових статистик (табл.3.2).

Отримані дані середнього та медіани за показниками «схильність до ризику» (17,2 і 18,0 відповідно), а також «допитливість» (16,9 і 19 відповідно) серед учасників дослідження виявилися найвищими. Мода, що відображає значення, яке найбільш часто зустрічається у вибірці дорівнює 24. Враховуючи це, робимо висновок про високий загальний рівень допитливості у респондентів.

Отримані результати за методикою особистісної креативності О.Є.Тунік, а саме показника «творчий потенціал» або загальний рівень креативності представлені на рис.3.1. Згідно з показниками 30% респондентів набрали високі бали, і відповідно мають високий рівень креативності, 47,5 % середній та 22,5% низький. Отже 30% респондентів мають схильності до уяви і креативного мислення, а також мають особливості особистості, що сприяють реалізації творчих здібностей: мотиви, деякі емоційні і вольові якості, рівень компетентності. У таких людей є структура характеристик, притаманних творчим особистостям (креативу).

Аналіз результатів за опитувальником креативності Джонсона в модифікації О.Тунік

З метою узагальнення зібраних даних за опитувальником креативності (подано у додатку таблиці 3) Джонсона в модифікації О.Тунік було проаналізовано результати описових статистик (табл.3.3).

Отримані дані середнього та медіани показують, що у даної вибірки переважають середні показники креативності. Мода, що відображає значення, яке найбільш часто зустрічається у вибірці дорівнює 8. Враховуючи це, робимо висновок про нормальний загальний рівень креативності у респондентів.

Отримані результати за опитувальником креативності Джонсона в модифікації О.Тунік представлені на рис.3.2.

Згідно з показниками 15% респондентів набрали дуже високі бали, 25% високі бали, 30% нормальні бали, 17,5 низькі бали і 12,5 дуже низькі бали за опитувальником креативності Джонсона в модифікації О.Тунік.

2.3. Взаємозв'язок

Було виявлено позитивний значущий зв'язок такого компоненту креативності як схильність до ризику та пам'яті (субтест обізнаність -знання, минулий досвід). Це свідчить про те, що люди, які мають високий творчий потенціал (у них добре розвинена увага та здатність до креативного мислення) мають високий запас знань. Актуалізація знань, що здійснюється при вирішенні тих чи інших завдань, це не просто репродуктивний акт пам'яті, адже людині необхідно актуалізувати саме ті знання, які потрібні для вирішення конкретного завдання. Цей процес передбачає синтетичний акт співвіднесення умови задачі, і тієї інформації, яка може бути використана для її вирішення. При цьому провідну роль відіграє аналіз завдання, що вимагає рішення. Саме виходячи з умов завдання, визначається процес актуалізації необхідних знань.

Наявний позитивний значущий зв'язок творчого потенціалу та пам'яті (субтест обізнаність -знання, минулий досвід). Можна зробити висновок про вплив високого запасу знань на творчий потенціал особистості. Це свідчить про те, що люди, у яких добре розвинена здатність актуалізувати саме ті знання, які потрібні для вирішення конкретного завдання, у яких розвинений синтетичний акт співвіднесення умови задачі, і тієї інформації, яка може бути використана для її вирішення мають високий творчий потенціал. Отже такі особистості мають схильності до до уваги і креативного мислення, а також мають особливості особистості, що сприяють реалізації творчих здібностей: мотиви, деякі емоційні і вольові якості, рівень компетентності. У таких людей є структура характеристик, притаманних творчим особистостям (креативу).

Був виявлений позитивний значущий зв'язок між оцінкою креативності та мисленням (субтест логічний умовивід). Було виявлено, що люди які вважають себе високо креативними мають тенденцію виділяти загальні ознаки і властивості предметів або понять, легко їх порівнюють, переходять від наочно-дієвих форм порівняння до порівняння абстрактного.

Було виявлено позитивний значущий зв'язок компоненту креативності схильність до ризику та мислення (субтест математичні здібності). Це свідчить про те, що люди, які схильні до ризику і відстоюють свої ідеї, незважаючи на думку оточуючих, ставлять перед собою великі цілі, не виключають ймовірності невдач і помилок, досліджують нові ідеї і речі, не піддаються думці інших, не виражають особливої заклопотаності, коли те, що вони роблять, не схвалюють інші, часто ризикують, щоб дізнатися, яким буде результат мають добре розвинені здібності до аналізу і синтезу, логічного висновку, математичного узагальнення. Це можна пояснити тим, що успішне вирішення математичних задач вимагає розвитку у досліджуваного високого рівня здатності до логічного висновку. З метою успішного вирішення завдання суб'єкт повинен попередньо орієнтуватися в його умові. Під орієнтацією слід розуміти можливість перегляду вихідних умов завдання, подання їх в новому ракурсі. Для цього аби вирішити задачу необхідно, перш за все, виділити різні елементи в її структурі, дати їм різну оцінку, систематизувати їх, визначити їх ієрархію. Здійснення цих операцій вимагає наявності високого рівня аналітичних здібностей. Окрім аналітичних здібностей, орієнтування в умовах задачі передбачає високу ступінь розвитку синтетичних здібностей, тому що виявлені елементи необхідно об'єднати в комплекси, відшукати відносини і функціональні залежності між ними. Успішне вирішення задач передбачає високий рівень розвитку здатності до узагальнення.

Наявний позитивний значущий зв'язок компоненту креативності допитливість та мислення (субтест математичні здібності). Було виявлено, що люди, які постійно шукають нові шляхи (способи) мислення, люблять вивчати нові речі і ідеї, шукають різні можливості вирішення завдань, вивчають книги,

ігри, карти, картини і т. д., щоб пізнати якомога більше мають добре розвинені здібності до аналізу і синтезу, логічного висновку, математичного узагальнення.

Був виявлений позитивний значущий зв'язок між таким компонентом креативності як складність та мисленням (субтест математичні здібності). Було виявлено вплив здібностей до аналізу і синтезу, логічного висновку, математичного узагальнення на орієнтацію суб'єкта на пізнання складних явищ, виявлення цікавості до складних речей і ідей; бажання ставити перед собою важкі завдання; вивчати щось без сторонньої допомоги; проявляти наполегливість, щоб досягти своєї мети; тенденцію до надто складних шляхів вирішення проблеми, ніж це здається необхідним.

Виявився позитивний значущий зв'язок творчого потенціалу та мислення (субтест математичні здібності). Люди, які мають високий творчий потенціал (у них добре розвинена уява та здатність до креативного мислення) мають добре розвинені здібності до аналізу і синтезу, логічного висновку та узагальнення.

Був виявлений позитивний значущий зв'язок такого когнітивного процесу як уява та таких компонентів креативності: схильність до ризику, допитливість, складність, творчий потенціал та оцінка креативності. Було виявлено, що люди, у яких розвинена уява тобто вони можуть : розповідати про місця, в яких ніколи не були, представляти, як інші будуть справлятися з проблемами, з якими вони зіткнулися самі, мріяти про безліч місць і речей, міркувати про явища, з якими ще не стикалися, бачити незвичайним чином те, що зображується на малюнках і картинках, дивуватися різним речам і подіям мають тенденцію добре розвинених здібностей до аналізу і синтезу, логічного висновку. Такі особистості мають схильності до уяви і креативного мислення, а також мають особливості особистості, що сприяють реалізації творчих здібностей: мотиви, деякі емоційні і вольові якості, рівень компетентності. У таких людей є структура характеристик, притаманних творчим особистостям (креативу).

З метою узагальнення зібраних даних було побудовано рис. 3.3, на якому представлені наявні кореляційні зв'язки параметрів креативності та таких когнітивних аспектів : мислення, пам'ять, уява

Рис. 3.3 Зв'язок компонентів креативності та когнітивних аспектів

Згідно з результати представленими на рис. 3.3 існують позитивні значущі зв'язки компонентів креативності та когнітивних аспектів (мислення, пам'яті, уяви). Спираючись на методику Тунік та Джонсона ми виділили такі компоненти креативності : схильність до ризику, складність, допитливість, творчий потенціал, оцінка креативності. В результаті проведення дослідження було виявлено, що такий компонент креативності як схильність до ризику має позитивний значущий зв'язок з пам'яттю. Актуалізація знань, що здійснюється при вирішенні тих чи інших завдань, це не просто репродуктивний акт пам'яті, адже людині необхідно актуалізувати саме ті знання, які потрібні для вирішення конкретного завдання. Цей процес передбачає синтетичний акт співвіднесення умови задачі, і тієї інформації, яка може бути використана для її вирішення. При цьому провідну роль відіграє аналіз завдання, що вимагає рішення. Саме виходячи з умов завдання, визначається процес актуалізації необхідних знань. Також виявився позитивний значущий зв'язок такого компоненту креативності як творчий потенціал та пам'яті. Це свідчить про те, що люди, у яких добре розвинена здатність актуалізувати саме ті знання, які потрібні для вирішення конкретного завдання, у яких розвинений синтетичний акт співвіднесення умови задачі, і тієї інформації, яка може бути використана для її вирішення мають високий творчий потенціал. У таких людей є структура характеристик, притаманних творчим особистостям (креативу).

Виявився прямий значущий зв'язок таких компонентів креативності як схильність до ризику, складності, допитливості, творчого потенціалу та оцінки креативності з таким когнітивним аспектом як мислення (в методиці Амтхауера цьому когнітивному аспекту відповідають субтести «логічний умовивід» та «математичні здібності» який ще називають «аналітичні

здібності). Для креативності велику роль відіграє уміння на етапі продукування безлічі ідей, вчасно відкинути не потрібні, та розвивати далі найоригінальнішу ідею. Також важливо не просто орієнтуватися в умові цієї задачі чи проблеми, а побачити їх з іншого інколи неочікуваного боку. Для цього потрібно виділити певні елементи в структурі, системазувати їх, дати оцінку, це все забезпечує високий рівень аналітичних здібностей. Також важливою здатністю для креативності є принцип «випередження подій», вміння побачити кінцевий продукт та довести картинку, яку людина тримає в своїй голові до продукту креативності. Для цього потрібно мати стратегію до вирішення, або наявний план дій, і далі завдяки аналізу, синтезу та узагальненню виконаної роботи досягнути мети.

Такий когнітивний аспект як уява виявив прямі значущі зв'язки з усіма компонентами креативності такими як: схильність до ризику, складність, допитливість, творчий процес, оцінка креативності. Важко переоцінити роль уяви у креативності, адже більшість дослідників часто ототожнюють уяву і творчість і вважають, це ядром створення продуктів творчості. Уява, є стержневим психологічним утворенням, серцевиною творчого процесу. Уява об'єднує всі пізнавальні процеси, раціональне і емоційне бачення явищ життя, вона інтегрує візуально - образне сприйняття реальності з відтворенням і трансформацією її в пам'яті, створенням нової перетвореної моделі цієї реальності. Уява необхідна для творчого процесу у всіх видах діяльності і на всіх етапах творчості.

3.4 Методичні рекомендації щодо підвищення когнітивних аспектів креативності у студентів

О.О. Попель вважає, що найважливішим фактором розвитку творчих здібностей в період навчання у вузі є стан творчого самопочуття. Для розвитку творчого самопочуття необхідно створювати сприятливі умови, а також важливою частиною процесу є робота людини над самою собою.

Формувати креативність студентів слід в умовах індивідуального підходу з урахуванням їх мотиваційної спрямованості. Формуючий вплив повинен включати в себе проведення лекцій і семінарів, в рамках навчальних дисциплін які розвивають креативність і тим самим формують відповідні ціннісні орієнтації.

Креативний ефект лекцій досягається завдяки сформульованим на них завданням і проблемам.

Наведемо можливі види завдань студентам на лекції:

- відповісти на 2-3 заздалегідь записаних на дошці питань; план лекції також може бути записаний у вигляді питань; в кінці заняття студенти зачитують свої відповіді, порівнюють їх;
- виявити риси подібності та відмінності між розглянутими на лекції явищами, поняттями;
- самостійно скласти план лекції (простий або складний), в кінці заняття плани зачитуються, порівнюються;
- відтворити в зошитах основний зміст лекції (конспективно або схематично, у вигляді таблиці або символічного малюнка).
- придумати і задати свої питання за змістом лекції.
- зробити власні висновки з лекції, відобразити особистий погляд на проблему у вигляді подальшого міні - твору.
- сформулювати проблему на завтра - прийом, коли поставлена викладачем проблема або проблема, яка викликала у студентів цікавість не розглядається на поточній лекції, а переноситься на наступне заняття, студенти мають час для її осмислення.

Особливої уваги для проведення семінарів, розвиваючих креативність студентів, заслуговує технологія організації роботи в групах. Так як групи займаються на семінарі в основному самостійно, студентів необхідно до цього підготувати. Проводиться загальний інструктаж, лунають спеціальні пам'ятки, заздалегідь готуються завдання, викладач бере участь в роботі окремих груп.

Для формування креативності у студентів - важливо досліджувати психологічну специфіку динаміки інноваційних процесів. Характер і рівень домагань людини зазвичай залежить від рівня її досягнень в даній області. З підвищенням професіоналізму особистості, як правило, підвищується і рівень її професійних запитів. Необхідно також враховувати співвідношення між професіоналізмом і здібностями людини і труднощами завдань, що стоять перед нею. Важкі, але посильні завдання і відповідні вимоги стимулюють людину, підвищують рівень доступних досягнень, і підвищують рівень домагань, а також готовність братися за більш складні завдання.

Проаналізувавши літературу можна сформулювати наступні рекомендації щодо підвищення креативності у особистостей студеньського віку:

1) Потрібно сприймати наукову інформацію не для механічного запам'ятовування, а для логічного опрацювання, для встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Важливо дотримуватися принципів наукової організації навчання, принципів наукової організації розумової праці.

2) Треба виявляти самостійність, критичність, вміння сприймати нові ідеї та відмовлятися від своїх помилкових думок.

3) Важливо формувати пізнавальну компетентність, яка виявляється в таких вміннях:

✓ працювати з текстом, який має недостатню або суперечливу інформацію (шукати відомості, яких не вистачає);

✓ інтерпретувати неузгоджений і неоднозначний матеріал;

✓ характеризувати суперечливу інформацію і формулювати гіпотези вирішення пізнавальної проблеми;

✓ пояснювати, оцінювати альтернативні погляди, формувати власне ставлення до них.

4) Оскільки творча особистість характеризується сформованістю широкого спектру властивостей і якостей і відрізняється високим рівнем спонукальної мотивації до творчості, високим рівнем інтелектуального

розвитку, оригінальністю і незалежністю суджень, розвиненою уявою і фантазією, інтуїтивним передбаченням, чутливістю до нового і незвичайного, впевненістю в собі, розвиненим «Я» - концепцією і багатством внутрішнього світу, ініціативністю і винахідливістю - потрібно розвивати в собі ці якості.

5) Використання і застосування у майбутній професійній діяльності креативних технік, методик і технологій психолого-педагогічної методології для формування креативної творчості;

6) Уміння генерувати нові творчі, не стандартні ідеї, знаходити нові шляхи рішення професійних завдань на практиці;

7) Забезпечення можливості активної участі студентів у варіативній творчій діяльності;

8) Здійснення підготовки викладачів і кураторів до ціннісної, корпоративно-творчій взаємодії зі студентами та моделювання освітніх ситуацій творчого успіху [44].

ВИСНОВКИ

1. Нами були проаналізовані сучасні концепції й тенденції психологічного вивчення феномену креативності .

Численні дослідження феномена креативності характеризуються різноманітністю і багатоаспектністю досліджуваних явищ. З креативністю зіставлялися багато психологічних конструктів, серед яких були особистісні та інтелектуальні властивості.

Одні автори говорять про креативність як когнітивний процес, тип мислення, інші мають на увазі під нею тип особистості, треті об'єднують і той і інший підхід, не дуже замислюючись, що є справжня креативність, а що є лише властивостями особистості, а що сприяє прояву креативності.

Однією із актуальних проблем у наш час є вивчення креативності з метою її діагностики та розвитку. Окрім цікавості авторів стосовно цього феномену на даний момент розширюється як трактовка самого поняття «креативність» так і проблематика аспектів вивчення даної теми.

В психології існує безліч підходів до визначення поняття креативності і їх кількість постійно збільшується. Існуючі визначення були проаналізовані й розділені на 6 типів: гештальтистські, інноваційні, естетичні чи експресивні, психоаналітичні чи динамічні, проблемні.

Узагальнивши всі існуючі підходи можна розділити їх на когнітивний (пізнавальний) і особистісний. Досить довго креативність розглядалася тільки як когнітивний фактор, і її вивчення проводилося за допомогою тестів інтелекту або за допомогою методу «проблемних завдань».

Ми розглядаємо поняття «креативність» як сукупність якісних характеристик розумового процесу, що включають дивергентність і конвергентність; швидкість, гнучкість, оригінальність; широту категоризації; чутливість до проблеми; абстрагування, синтезування, перегрупування ідей, а також уяву, фантазію та особистісні властивості (динамізм, спрямованість на

творчий пошук, творча активність, творче самопочуття, самостійність), які реалізуються у творчій діяльності особистості.

Креативність - це здатність творити, здатність до творчих актів, які ведуть до нового бачення ситуації; здатність створювати продукт, який володіє новизною і при цьому відповідає контексту, в якому він знаходиться. Таким продуктом може бути, наприклад, ідея, музичний твір, розповідь або ж реклама. З іншого боку, творчий продукт не може бути просто новим. Він повинен бути ще і адаптивним тобто відповідати різним обмеженням, що накладаються ситуацією, в якій знаходиться людина.

2. Ми з'ясували види та параметри креативності, а також етапи креативного процесу.

Етапи, стадії і фази креативного процесу по-різному розглядалися численними дослідниками. Етапи креативного процесу: підготовка, фрустрація, інкубація, інсайт, розробка.

Параметри креативності: метафоричність, здатність до виявлення і постановки проблем; «швидкість думки» (кількість ідей, що виникають в одиницю часу); оригінальність (здатність виробляти ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих поглядів, відповідати на подразники нестандартно); гнучкість - здатність продукувати різноманітні ідеї; здатність удосконалити об'єкт, додаючи деталі; здатність вирішувати проблеми здатність до аналізу і синтезу. У нашій роботі ми використовували такі параметри креативності схильність до ризику, складність, допитливість, творчий потенціал, оцінка креативності. Також виділяють різні види креативності : велика та мала креативність, наївна, культурна, комунікативна, історична, особистісна, інтегрована, когнітивна та особистісна, потенційна, актуальна.

3. Ми розглянули особливості когнітивних аспектів креативності.

Розвиток когнітивного підходу до дослідження творчості і креативності людини багато в чому визначається результатами досліджень його пізнавальних процесів. Найбільш важливим з них є мислення. У багатьох роботах представників когнітивного підходу проблематика творчого мислення

досліджується в рамках вивчення активності суб'єкта на метапізнавальному рівні, коли людина свідомо і довільно визначає і направляє хід свого розумового процесу. Креативність також зв'язується зі здатністю людини мислити діалектично, розглядаючи об'єкт або проблемну ситуацію з різних сторін з урахуванням їх внутрішніх протиріч і конфліктів.

Останні двадцять років розвивається також когнітивний підхід до креативності. Основна увага приділяється пошуку шляхів і способів моделювання творчого мислення для того, щоб комп'ютерна модель могла генерувати такі ж творчі і оригінальні ідеї, як і людина.

Проблема зв'язку пам'яті і креативності на сьогоднішній день недостатньо прояснена. По-перше, існує деяка невідповідність позицій щодо не тільки зв'язків пам'яті, але і особливостей креативності або творчості. По-друге, пам'ять часто неявно (наприклад, у зв'язку з базами знань) присутня в дослідженнях різних аспектів креативності, наприклад обдарованості і творчого виконання завдання, однак при цьому не є спеціальним предметом дослідження. Тому можна припустити існування взаємин особливостей пам'яті і креативності, проте їх специфіка залишається втраченою або неясною.

Уява, що є стержневим психологічним утворенням, серцевиною творчого процесу, особливо характерною для дитячого віку. Уява об'єднує всі пізнавальні процеси, раціональне і емоційне бачення явищ життя, вона інтегрує візуально-образне сприйняття реальності з відтворенням і трансформацією її в пам'яті, створенням нової перетвореної моделі цієї реальності. Уява необхідна для творчого процесу у всіх видах діяльності і на всіх етапах творчості. Уява є результатом креативного мислення людини. Здатність креативності виявляється практично у всіх психічних процесах людини, в її почуттях і спілкуванні.

4. Ми розглянули та з'ясували особливості когнітивного розвитку та креативності особистості юнацького віку.

На цей вік припадає один з головних сентизивних періодів розвитку дорослої людини. Порівняно з іншими віковими періодами в роки юності і молодості відзначається найвища швидкість оперативної пам'яті і переключення уваги, а також рішення вербально-логічних задач. Цей період є сенситивним для розвитку як самої креативності так і дивергентного мислення. На даному віковому етапі формується «спеціалізована» креативність: здатність до творчості, пов'язана з певною сферою людської діяльності, як її «зворотня» сторона, доповнення та альтернатива. Юнак визначає для себе «ідеальний зразок» творця, якого він прагне наслідувати аж до ототожнення себе із ним. Друга фаза закінчується запереченням власної наслідувальної продукції і негативним ставленням до колишнього ідеалу. Індивід або затримується на фазі наслідування назавжди, або переходить до оригінальної творчості. Ця характеристика суб'єкта з потенційної особистісної якості може перейти на рівень реальної психологічної особливості, що показує необхідність керованого педагогічного впливу як в умовах освітнього процесу, так і в культурно-дозвільній діяльності.

5. З'ясували, що існує значущий зв'язок між креативністю та когнітивними процесами особистості юнацького віку.

За результатами теоретичного дослідження була висунута гіпотеза про те, що існує прямий значущий зв'язок когнітивних процесів (пам'яті, мислення, уваги) та креативності особистості пізнього юнацького(студентського) віку. Спираючись на методіку Тунік та Джонсона ми виділили такі компоненти креативності : схильність до ризику, складність, допитливість, творчий потенціал, оцінка креативності. В результаті проведення дослідження було виявлено, що такий компонент креативності як схильність до ризику та творчий потенціал має позитивний значущий зв'язок з пам'яттю. В методиці Амтхауера цей когнітивний аспект представлений в субтесті «обізнаність», або «знання». Актуалізація знань, що здійснюється при вирішенні тих чи інших завдань, це не просто репродуктивний акт пам'яті,

адже людині необхідно актуалізувати саме ті знання, які потрібні для вирішення конкретного завдання.

Виявився прямий значущий зв'язок таких компонентів креативності як схильність до ризику, складності, допитливості, творчого потенціалу та оцінки креативності з таким когнітивним аспектом як мислення (в методиці Амтхауера цьому когнітивному аспекту відповідають субтести «логічний умовивід» та «математичні здібності» який ще називають «аналітичні здібності»). Для креативності велику роль відіграє вміння на етапі продукування безлічі ідей, вчасно відкинути не потрібні, та розвивати далі найоригінальнішу ідею. Також важливо не просто орієнтуватися в умові цієї задачі чи проблеми, а побачити їх з іншого інколи неочікуваного боку. Для цього потрібно виділити певні елементи в структурі, систематизувати їх, дати оцінку, це все забезпечував високий рівень аналітичних здібностей. Також важливою здатністю для креативності є принцип «випередження подій», вміння побачити кінцевий продукт та довести його картинку, яку людина тримає в своїй голові до продукту креативності. Для цього потрібно мати стратегію до вирішення, або наявний план дій, і далі завдяки аналізу, синтезу та узагальненню виконаної роботи досягнути мети.

Такий когнітивний аспект як уява виявив прямі значущі зв'язки з усіма компонентами креативності такими як: схильність до ризику, складність, допитливість, творчий процес, оцінка креативності. Важко переоцінити роль уяви у креативності, адже більшість дослідників часто ототожнюють уяву і творчість і вважають, це ядром створення продуктів творчості. Було встановлено, що параметри креативності мають зв'язок з певними особливостями мислення, уяви та пам'яті, це і є сутність когнітивних аспектів креативності.

Ми з'ясували наступні тенденції: після обрахування моди нами було виявлено, що студенти даної вибірки найбільш схильні до прояву такого компоненту креативності як допитливість та таких когнітивних аспектів як абстрактне мислення, логічний умовивід та короткочасна пам'ять.

6. Розробили практичні рекомендації щодо підвищення креативності особистості пізнього юнацького (студентського) віку.

Після ознайомлення із науковою літературою на дану тематику, ми сформулювали практичні рекомендації щодо підвищення креативності у студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А. Р. Агабабян К вопросу взаимосвязи креативности с личностными характеристиками. / А. Агабабян, Н. Арутюнян Ананьевские чтения, 2007: Материалы научно-практической конференции. СПб.: 2007. С. 598 – 599.
2. Аганисян В. М. Изучение креативности у взрослых. Новые исследования в психологии/ Аганисян В. М. 1978. № 1. С. 9-14.
3. Ананьев Б.Г. Психология и проблемы человекопознания: Избр. психол. труды / Бодалев А.А. (ред.). - М.: Академия пед. и соц. наук, Моск. психолого-соц. ин-т, 1996. – 384 с.
4. Баданина Л.П. Основы общей психологии: учеб. Пособие / Баданина Л.П. – 2-е изд., стер. – М.: Флинта, 2012. – 448 с.
5. Барышева Т. А. «Креативность. Диагностика и развитие»// Содержание программ базовых, элективных и факультативных дисциплин. Часть 1. Психология и педагогика/ Т. Барышева, Ю. Жигалов - СПб. : СПбГУНиПТ, 2004. - С. 25 - 33.
6. Барышева Т.А. Психология развития креативности: теория, диагностика, технологии. Монография / Барышева Т.А. - СПб.: изд-во ВВМ, 2016.- 316 с.
7. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей/ Богоявленская Д. Б. М., 2002. – 320 с.
8. Боно, Э. Латеральное мышление / Э. Боно. – СПб., 1997. – 384 с.
9. Гилфорд Дж. Три стороны интеллекта // Психология мышления / Под ред. Матюшкина А.М. – М., 1965. – С.433-456.
10. Грдинарова Е.М. Развитие творческого мышления как условие успешного обучения. Грдинарова / Е.М. Практична психология и соц. работа 1/1999, № 1. – С. 14.
11. Губин В. Д. Культура и творческая деятельность / Губин В. Д. — М. : Изд-во Ун-та дружбы народов, 1987. — 95 с.

12. Дорфман Л.Я. Основные направления исследований креативности в науке и искусстве / Л.Я. Дорфман, Г.В. Ковалева . Вопросы психологии. – 1999. - № 2. - С.101-105.
13. Дорфман Л. Я. Поток метаиндивидуального креативного сознания // Современные исследования творчества: к 90-летию Я. А. Пономарева / Науч. ред. Л. Я. Дорфман, Д. В. Ушаков. – Пермь: Пермский гос ин-т искусства и культуры; М.: Институт психологии РАН, 2010. – С. 60–98.
14. Дорфман Л. Я. Психологический журнал. Когнитивная психология уровни и типы креативности: анализ современных психологических концепций том 36 / Л. Я. Дорфман 2015 г. № 1, с. 81-90.
15. Дружинин В.Н. Диагностика общих познавательных способностей // Когнитивное обучение: современное состояние и перспективы / Дружинин В.Н. - М.: ИП РАН, 1997. - С. 60 – 69.
16. Дружинин В. Н. Когнитивные способности: структура, диагностика, развитие/ В. Н. Дружинин. М.: ПЕР СЭ; СПб.: Иматон, 2001. – 224 с.
17. Дружинин В. Н. Психология : учеб. для гуманитар. вузов / Дружинин В. Н. - СПб. : Питер, 2001. - 656 с.
18. Зинченко П.И. Непроизвольное запоминание/ П.И. Зинченко. - М., 1961. 562 с.
19. Иванова Т. В. Остроумие и креативность / Т. В. Иванова / Вопросы психологии. 2002. № 1. С. 76–87.
20. Ильин Е.П. Психология творчества, креативности, одаренности/ Е.П. Ильин. –СПб.: Питер Ком, 2009. – 448с.
21. Карвасарский Б. Д. Клиническая психология: учебник / Под ред. Б. Д. Карвасарского. — СПб: Питер, 2002. - 960 с
22. Кыштымова И. М. Креативность: содержание, развитие, диагностика/ И . М. Кыштымова. Иркутск, 2002 - 56 с.
23. Кыштымова И. М. Методы психодиагностики творческих способностей человека / И. М. Кыштымова. - Иркутск : Изд-во ИГУ, 2003. - 83 с.

24. Любарт Т. Психология креативности / Т. Любарт, К. Муширу, С. Торджман, Ф. Зенасни. М.: Когито-Центр, 2009. – 215 с.
25. Обухова Л.Ф. Возрастная психология / Л.Ф. Обухова. Учебник. Изд. 4. - М.: педагогическое общество России, 2004. - 442 с.
26. Павелків Р. Вікова психологія: Підруч. для студ. вищ. навч. закладів / Р. Павелків. - К.: Кондор, 2011. - 468 с.
27. [Подольяк Л.Г.](#) Психологія вищої школи: Навчальний посібник для магістрантів і аспірантів / [Подольяк Л.Г.](#), [Юрченко В.І.](#) – К.: ТОВ «Філ-студія», 2006. – 320с.
28. Пономарёв Я.А. Психология творения / Я.А. Пономарёв. – М. : МПСИ, 1999. – 280 с.
29. Пономарев Я. А. Психология творчества: перспективы развития / Я. А. Пономарев / Психол. журн. 1994. Т.15. № 6. С. 38 — 50.
30. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии / С.Л. Рубинштейн Изд-во: Питер, 2002 г., 720 с.
31. Разумникова О. М. Проявление половых различий в творческой деятельности / О. М. Разумникова, Т. В. Томашевич , В. В. Ерохин. Вопросы психологии, 2006. – 250 с.
32. Стернберг Р. Инвестиционная теория креативности / Р. Стернберг, Е. Григоренко / Психологический журнал. 1998. № 2. С. 144–161
33. Туник Е. Е. Психодиагностика творческого мышления. Креативные тесты / Е. Е. Туник. - СПб.: Изд-во «Дидактика Плюс», 2002. - 65 с.
34. Фрейд З. Художник и фантазирование / З. Фрейд. – М.: Республика, 1995.- 400 с.
35. Хазратова Н.В. Формирование креативности под влиянием социальной микросреды / Н.В. Хазратова. -М., 1994. – 246 с.
36. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования/ М.А. Холодная. М –Томск, 1997. 312 с.
37. Шаповаленко И.В. Возрастная психология (Психология развития и возрастная психология) / И.В. Шаповаленко. — М.: Гардарики, 2005. - 349 с.

38. Юркевич В.С. Одаренный ребенок иллюзии и реальность - книга для учителей и родителей / В.С. Юркевич М.: Просвещение, 2000. - 136 с.
39. Boden M. The creative mind: Myths and mechanisms / M. Boden. N.Y.: Basic Books, 1992.
40. Torrance E.P. The Torrance test of creative thinking: norm-technical manual / E.P. Torrance – Bensenville, IL: Scholastic testing service. Inc., 1974.
41. Torrance T.P. The search for satorie and creativity / E.P. Torrance –Buffalo, NY : Creative education foundation/ Inc., 1979.

ДОДАТКИ

Таблиця 3.1

Результати описових статистик за методикою структури інтелекту

Амтхауера

		Обізнаність	Аналітична діяльність	Словесно-логічне	абстрактне мислення	логічний умовивід	математичні здібності	просторове мислення	просторова увага	короткочасна пам'ять
	Валідні	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	Пропущені									
не	Серед	3,675	2,125	1,575	8,5	3,65	3,775	2,775	1,45	5,85
на	Медіа	3,0	2,0	1,0	7,5	4,5	4	3	0,5	6,0
	Мода	3,0	2,0	1,0	6,0	5,0	3,0	0,0	,0	5,0

Таблиця 3.2

Результати описових статистик за методикою особистісної
креативності О.Є.Тунік

		Схиль ність до ризиків	Допит ливість	Склад ність	Уява	Творч ий потенціал
N	Валідні	40	40	40	40	40
	Пропущені	0	0	0	0	0
Середнє		17, 250	1 6,9	16, 825	16, 325	66 ,95
Медіана		18, 0	1 9,0	18, 5	17, 5	73 ,0
Мода		16, 00	2 4,0	19, 0	17, 0	64 ,00

Таблиця 3.3

Результати описових статистик за опитувальником креативності
Джонсона

	N		Сере дне	Меді ана	Мо да
	Валі дні	Пропу щені			
Оці нка креативно сті	40	0	23,05	24,0	8,0

Рис.3.2 Показники самооцінки креативності за методикою Джонсона

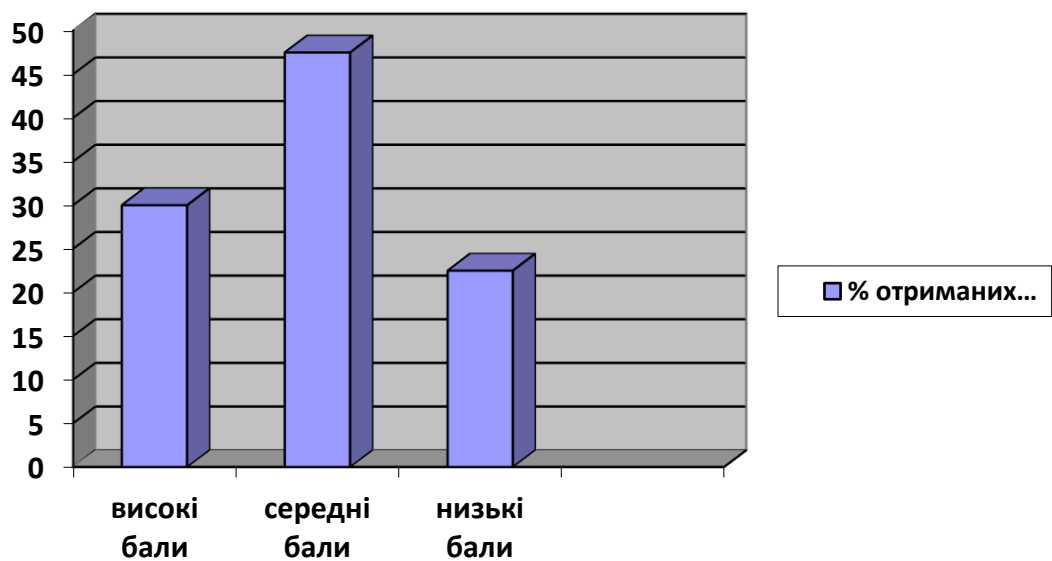

Рис.3.1 Показники креативності за методикою Тунік

Таблиця 3.4

Результати кореляції за коефіцієнтом Пірсона

		Схильність до ризику	Допитливість	складність	творчий потенціал	оцінка креативності
обізнаність	Кореляція Пірсона Sig. N	0,34 3** 0,30 40	0 ,288 0 ,72 4 0	0 ,279 0 ,81 4 0	0,33 5* 0,35 40	0,11 8 0,47 0 40
аналітико-сентитична діяльність	Кореляція Пірсона Sig. N	0,14 0 0,38 8 40	0 ,181 0 ,265 4 0	0 ,112 0 ,491 4 0	0,12 8 0,43 3 40	- 0,18 0,91 3 40
словесно-логічне мислення	Кореляція Пірсона Sig. N	0,14 1 0,38 7 40	0 ,145 0 ,372 4 0	0 ,113 0 ,487 4 0	0,17 4 0,28 2 40	0,13 0 0,43 1 40
абстрактне мислення	Кореляція Пірсона Sig. N	0,25 1 0,11 8 40	0 ,281 0 ,79 4 0	0 ,244 0 ,129 4 0	0,24 4 0,13 0 40	0,21 3 0,18 6 40
логічний умовивід	Кореляція Пірсона	0,23 5	0 ,219	0 ,242	0,26 7	0,32 9*

	Sig. N	5	0,14 40	0 ,175 4 0	0 ,133 4 0	0,96 40	8	0,03 40	
математичні здібності	Кореляція Пірсона Sig. N	0**	0,53	0 ,486**	0 ,468**	0,50	6**	8	0,24
	Sig. N	1	0,00 40	0 ,01 4 0	0 ,002 4 0	0,01 40	3	0,12 40	

Закінчення табл. 3.4

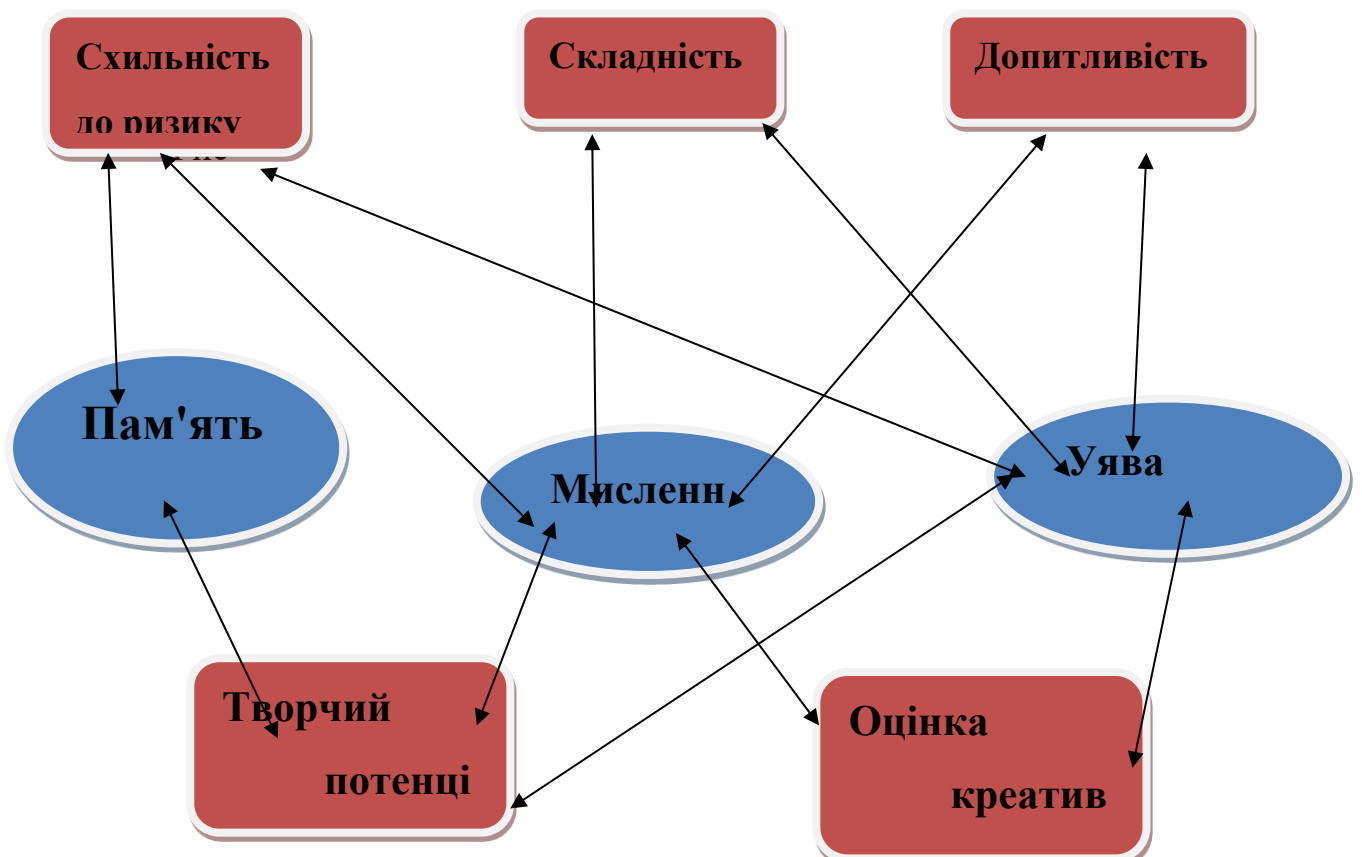
просторове мислення	Кореляція Пірсона Sig. N	9	0,20	0 ,200	0 ,205	0,24	9	4	0,19
	Sig. N	5	0,19 40	0 ,216 4 0	0 ,204 4 0	0,12 40	2	0 40	0,23 40
просторова уява	Кореляція Пірсона Sig. N	0,23	-	0,22	0,85	0,69	-	0,113	-
	Sig. N	8	0,88 40	0 ,893 4 0	0 ,602 4 0	0,67 40	1	6	0,48 40
короткочасна пам'ять	Кореляція Пірсона Sig. N	5	0,77 0,63 40	0 ,34 0 ,835 4 0	0 ,69 0 ,671 4 0	0,89 0,58 40	4	2 5	0,08 0,61 40
уява	Кореляція Пірсона Sig.	1**	0,86	0 ,889**	0 ,901**	0,94	6**	9**	0,64

	N	0,00	0	0	0,00	0,00
1	40	,001	,002	1	2	40
		0	0			

** кореляція на рівні значущості $p < 0.01$

* кореляція на рівні значущості $p < 0.05$

Рис. 3.3 Зв'язок компонентів креативності та когнітивних аспектів

Комп**оненти****креативнос****ті:**

- Схильність до ризику
- Складність
- Допитливість

Когнітивні аспекти:

- Пам'ять (в тесті Амтхауера субтест «обізнаність» або «знання»)
- Уява
- Мислення (в тесті Амтхауера субтести

→ **Frequencies**

[DataSet0]

Statistics

		обізнаність	аналітична діяльн	словесно.лог. метод	абстрактне. мислення	логічний. умовив	матем.здібн	просторове. мислення	просторова. уява	короткочасна .пам
N	Valid	40	40	40	40	40	40	40	40	40
	Missing	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Mean		13,6750	12,1250	11,5750	18,5000	13,6500	13,7750	12,7750	11,4500	15,8500
Median		13,0000	12,0000	11,0000	17,5000	14,5000	14,0000	13,0000	10,5000	16,0000
Mode		13,00	12,00	11,00	16,00	15,00 ^a	13,00	10,00 ^a	9,00 ^a	15,00

a. Multiple modes exist. The smallest value is shown

схильн.до. ризику	допитливість	складність	уява	творчий. потенціал	самооцінка. креативност
40	40	40	40	40	40
0	0	0	0	0	0
17,2500	16,9000	16,8250	16,3250	66,9500	23,0500
18,0000	19,0000	18,5000	17,5000	73,0000	24,0000
16,00 ^a	24,00	19,00	17,00	64,00 ^a	8,00 ^a

ДОДАТОК В

		схильн.до. ризик	допитливість	складність	уява	творчий потенціал	самооцінка. креативност	обізнаність	аналітична. діяльн
схильн.до.ризик	Pearson Correlation	1	,864"	,874"	,861"	,922"	,536"	,343"	,140
	Sig. (2-tailed)		,000	,000	,000	,000	,000	,030	,388
	N	40	40	40	40	40	40	40	40
допитливість	Pearson Correlation	,864"	1	,960"	,889"	,947"	,605"	,288	,181
	Sig. (2-tailed)	,000		,000	,000	,000	,000	,072	,265
	N	40	40	40	40	40	40	40	40
складність	Pearson Correlation	,874"	,960"	1	,901"	,962"	,652"	,279	,112
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000	,000	,000	,081	,491
	N	40	40	40	40	40	40	40	40
уява	Pearson Correlation	,861"	,889"	,901"	1	,946"	,649"	,310	,113
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,000	,000	,052	,486
	N	40	40	40	40	40	40	40	40
творчий.потенціал	Pearson Correlation	,922"	,947"	,962"	,946"	1	,636"	,335"	,128
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000		,000	,035	,433
	N	40	40	40	40	40	40	40	40
самооцінка.креативност	Pearson Correlation	,536"	,605"	,652"	,649"	,636"	1	,118	-,018
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000		,470	,913
	N	40	40	40	40	40	40	40	40
обізнаність	Pearson Correlation	,343"	,288	,279	,310	,335"	,118	1	,605"
	Sig. (2-tailed)	,030	,072	,081	,052	,035	,470		,000
	N	40	40	40	40	40	40	40	40
аналітична.діяльн	Pearson Correlation	,140	,181	,112	,113	,128	-,018	,605"	1
	Sig. (2-tailed)	,388	,265	,491	,486	,433	,913	,000	
	N	40	40	40	40	40	40	40	40
абстрактне.мислення	Pearson Correlation	,251	,281	,244	,185	,244	,213	,553"	,782"
	Sig. (2-tailed)	,118	,079	,129	,252	,130	,186	,000	,000
	N	40	40	40	40	40	40	40	40
логічний.умовив	Pearson Correlation	,235	,219	,242	,255	,267	,329"	,582"	,504"
	Sig. (2-tailed)	,145	,175	,133	,112	,096	,038	,000	,001
	N	40	40	40	40	40	40	40	40

абстрактне. мислення	логічний. умовив	матем.здібн	просторове. мислення	просторова. уява	короткочасна .пам
,251	,235	,530"	,209	-,023	,077
,118	,145	,000	,195	,888	,635
40	40	40	40	40	40
,281	,219	,486"	,200	-,022	,034
,079	,175	,001	,216	,893	,835
40	40	40	40	40	40
,244	,242	,468"	,205	-,085	,069
,129	,133	,002	,204	,602	,671
40	40	40	40	40	40
,185	,255	,530"	,260	-,124	,105
,252	,112	,000	,106	,447	,518
40	40	40	40	40	40
,244	,267	,506"	,249	-,069	,089
,130	,096	,001	,122	,671	,584
40	40	40	40	40	40
,213	,329"	,248	,194	-,113	,082
,186	,038	,123	,230	,486	,615
40	40	40	40	40	40
,553"	,582"	,641"	,557"	,505"	,401"
,000	,000	,000	,000	,001	,010
40	40	40	40	40	40
,782"	,504"	,520"	,476"	,755"	,466"
,000	,001	,001	,002	,000	,002
40	40	40	40	40	40
1	,533"	,517"	,576"	,748"	,420"
40	,000	,001	,000	,000	,007
40	40	40	40	40	40
,533"	1	,367"	,606"	,482"	,384"
,000		,020	,000	,002	,014
40	40	40	40	40	40

матем.здібн	Pearson Correlation	,530"	,486"	,468"	,530"	,506"	,248	,641"	,520"
	Sig. (2-tailed)	,000	,001	,002	,000	,001	,123	,000	,001
	N	40	40	40	40	40	40	40	40
просторове.мислення	Pearson Correlation	,209	,200	,205	,260	,249	,194	,557"	,476"
	Sig. (2-tailed)	,195	,216	,204	,106	,122	,230	,000	,002
	N	40	40	40	40	40	40	40	40
просторова.уява	Pearson Correlation	-,023	-,022	-,085	-,124	-,069	-,113	,505"	,755"
	Sig. (2-tailed)	,888	,893	,602	,447	,671	,486	,001	,000
	N	40	40	40	40	40	40	40	40
короткочасна.пам	Pearson Correlation	,077	,034	,069	,105	,089	,082	,401"	,466"
	Sig. (2-tailed)	,635	,835	,671	,518	,584	,615	,010	,002
	N	40	40	40	40	40	40	40	40

,517"	,367"	1	,386"	,211	,365"
,001	,020		,014	,191	,021
40	40	40	40	40	40
,576"	,606"	,386"	1	,626"	,382"
,000	,000	,014		,000	,015
40	40	40	40	40	40
,748"	,482"	,211	,626"	1	,302"
,000	,002	,191	,000		,058
40	40	40	40	40	40
,420"	,384"	,365"	,382"	,302"	1
,007	,014	,021	,015	,058	
40	40	40	40	40	40